

PROCES FORMOVANIA EKONOMIC.VEDY V UČENÍ

KLASIC.EKONOMIE:KLASICKÁ EKONÓMIA:Ekonomía ako veda,ucelený systém poznatkov má cca 200 rokov.Je spojená so vznikom kapitalistic.tovarového hosp.Historic.prelomom bol vznik klasickej ekonómie.**William Petty**(1623–1687)nehl'adal zdroj bohatstva spoločnosti vo sfére obehu ale vo výrobe;vytvoril **základ teórie pracovnej hodnoty**,kt.vysvetlil aj také economic.kategórie,ako sú cena,mzda,renta,úrok;podporoval rozvoj výroby pre trh;chápal súvislosti medzi peniazmi a výmenou tovaru;hodnotu tovaru vytvára iba práca vynakladaná na ťažbu drahých kovov,ostatné druhy práce ju vytvárajú iba nepriamo,pokiaľ sa vymieňajú za drahé kovy.**Adam Smith**(1723–1790) bol nadšeným stúpencom a hlásateľom hospodárskej slobody(liberalizmu);za základ fungovania trh.ekonomiky pokladal **slobodu človeka,slobodu vlastníctva a podnikania**;predpokl.,že všet.economic.javy a procesy vypl.z prirodzenej povahy človeka–egoistu,kt.sleduje svoj osobný záujem.Trhový syst.funguje tým dokonalejšie,čím slobodnejšie môžu jednotlivci sledovať svoje vlast.economic.zájmy.Vzniká medzi nimi konkurencia,kt.priháša slobodnú hru ekonomických síl trhu.**Štátu v trhovej ekonomike patria len tri úlohy:1.**ochraňovať krajinu pred vonkajším nebezpečenstvom;**2.**udržiavať poriadok a spravodlivosť vnútri krajiny;**3.**budovať a udržiavať verejné zariadenia o kt.nemá záujem jednotlivec,pretože sa nevyplácajú.Významné je jeho učenie o hodnote:**zdrojom bohatstva krajiny je práca**(bez ohľadu na to,v kt.odvetví bola vynaložená).Hodnotu určuje množst.práce vynaloženej na výrobu tovaru,resp.tri zákl.dôchodky spoločnosti:mzda,renta,zisk.;najvýznamnejšie dielo:**Pojednanie o pôvode a podstate bohatstva národov**(skr.Bohatstvo národov).**David Ricardo**(1772–1823)-nemal špeciálne economic.vzdelanie,jeho školou bol praktický život na burze;najvýznamnejšie dielo:**Zásady politickej ekonómie a zdaňovania**(1817);nadviazal na učenie A.Smitha-teória hodnoty:veľkosť hodnoty tovaru určuje množs.práce,kt.treba vynaložiť na jeho výrobu.Veľkosť hodnoty tovaru nezávisí len od bezprostredne vynaloženej živej práce,ale aj od minulej práce(spredmetnenej vo výrobných faktoroch);svoju teóriu prac.hodnoty aplikoval na oblasť medzinárodnej deľby práce a vytvoril **teóriu komparatívnych(porovnatel'ných)výhod:národ môže zvýšiť svoju životnú úroveň,ak sa špecializuje na výrobu výrobkov,kt.dokáže vyrábať s najvyššou produktivitou práce**;najdôležitejšia súčasť economic.teórie–rozdeľovanie dôchodkov;**Jean Baptiste Say**(1767–1832)-kritizoval Smitha a tvrdil,že výroba tovarov je tvorba užitočných vecí,na kt.sa spolupodieľajú 3 výrob.faktory:práca,pôda,kapitál.Každý výrob.faktor má za svoj podiel na výrobe nárok na odmenu:práca→mzda,pôda→renta,kapitál→zisk.**Sayov zákon trhov:***Ponuka si automaticky vytvára dopyt a rozsah trhu je úmerný rozsahu výroby.Tovary si navzájom vytvárajú odbyť,čiže všetky sa predajú.*Celý proces má zabezp.vol'ná konkurencia.Cenu každého tovaru tvorí mzda za prácu a zisk podnikateľa.Výrobou urč.množstva tovarov sa zároveň vytvárajú dôchodky,kt.je možné vynaložiť na nákup iných tovarov.Preto suma cien všetkých vyrobených tovarov vždy zodpovedá sume vyplatených dôchodkov(miezd a ziskov).**Thomas Robert Malthus**(1776–1834) kritizoval Ricardovu teóriu pracovnej hodnoty;**populačná teória:***Obyvateľstvo má tendenciu rozmnožovať sa rýchlejšie ako životné prostriedky(napr.potraviny),čiže obyvateľstvo rastie geometrickým radom,zatiaľ čo životné,existenčné prostriedky aritmetickým radom.*Vzniká tak rozdiel medzi počtom obyvateľstva a množstvom život.prostriedkov.Tento rozdiel možno zmierniť prekážkami:**a)preventívne**–pohlavná zdržanlivosť,zákaz sobášov

nemajetných;b)pozitívne–bieda,choroby,epidémie,vojny.**NEOKLASICKÁ EK. A JEJ PREDSTAV.(RAKOVSKÁ,LANSANSKÁ,..ŠKOLA):NEOKLASICKÁ EKONÓMIA:**Vznikla v 70.rokoch 19.storočia a dominovala do 30.rokov 20.storočia.Orientovala sa najmä na analýzu ponuky a dopytu,cien,spotreby atď.Vychádzala zo Sayovho zákona trhov a predpokladala existenciu dokonalej konkurencie.**Rozvíjala sa v troch prúdoch–rakúska škola;lausannská škola;cambridgeská škola.**Spájali ich spoločné metodologické východiská a alternatívna teória hodnoty založená na princípe hranič.úžitocnosti.**Hraničná užitočnosť**–hodnotu tovaru určuje majiteľov subjektívny pocit uspokojenia poslednou jednotkou danej zásoby určitého tovaru(nie veľkosť výrobných nákladov,ako v klasickej ekonómii)**H.Gossen:**predchodca teórie hraničnej užitočnosti;vysvetľoval správanie sa človeka pri uspokojovaní svojich potrieb dvoma spôsobmi:**1)**postupným uspokojovaním určitej potreby klesá výška,resp.miera pôžitku a užitočnosti–čím viac tovaru má človek k dispozícii,tým má pre neho menšiu hodnotu;**2)**veľkosť hodnoty tovaru ovplyvňuje aj fakt,že človek uspokojuje svoje potreby podľa naliehavosti.Ak nemôže všetky potreby plne uspokojiť,musí ich uspokojiť tak,aby dosiahol približne rovnakú intenzitu ich uspokojenia.Predstavitelia neoklasickej economic.teórie venovali veľkú pozornosť spotrebe a spotrebiteľskému dopytu.Usilovali sa stanoviť podm.rovnováhy a efektívnosti fungovania economic.syst.**Paretovo optimum:***pri daných výrobných zdrojoch,danom rozdelení dôchodkov a daných preferenciách spotrebiteľov nastáva optimál.stav vtedy,keď nikto nemôže zlepšiť svoju situáciu bez toho,aby nezhoršil situáciu niekoho iného.*Predstavitelia:**Anglicko–Alfred Marshall**–objasnil mechanizmus ponuky a dopytu,ukázal,že cena trhovej rovnováhy vzniká v prieseč.kriviek ponuky a dopytu(cena dopytu=cena ponuky);**USA–John Bates Clark**–rozšíril použitie tzv.Hranič.princípu aj na výrobné faktory,vysvetlil hraničnú produktivitu práce a kapitálu;**Francúzsko–Leon Walras**–vysvetlil teóriu všeobec.economic.rovnováhy,kt.prispela k významným inováciám v metódach economickej analýzy.**KEYNESOVSKÁ EK.:Keynesovská makroek.teória:John Maynard Keynes**(1883–1946)v 30.rokoch 20.storočia vytvoril teóriu,cielom kt.bolo **zdôvodniť nevyhnutnosť štát.zásahov do trhovej ekonomiky**;teória vznikla v období Veľkej depresie,v podmienkach veľkého poklesu výroby a vysokej nezamestnanosti;najvýznamnejšie dielo:**Všeobecná teória zamestnanosti,úroku a peňazí**(1936);teória efektívneho dopytu–**úroveň makroek.veličín(celkový objem výroby,zamestnanosti a národného dôchodku)nezávisí od výrobných možností danej ekonomiky,ale od kúpyschopného dopytu.**Kúpyschopný dopyt spoloč.tvorí národný dôch.Pozostáva z výdavkov domácností na spotrebu a výdavkov podnikov na investície.Y–národný dôchodok;C–výdavky domácností na spotrebu;S–úspory;I–výdavky podnikov na investície; $Y=C+S \rightarrow S=Y-C$;časť národného dôchodku sa vynakladá na spotrebu a druhá časť,kt.sa nespotr.,tvorí úspory; $Y=C+I \rightarrow I=Y-C$;časť dôchodku vynaložená na spotrebu predstavuje dopyt o investíciách;hlavnou príč.nestability trhov.hospod.sú investície(nedostatočný dopyt po investíciách,nedostatočný záujem investovať)a preto by mal štát zásahmi ovplyvňovať investičnú činnosť;celkový objem zamestnanosti(počet zamestnaných)závisí od celkového efektívneho dopytu(pozostáva z výdavkov vynaložených na spotrebné predmety a výdavkov vynaložených na investície,t.j.od výšky investícií);výkyvy spotr.a výkyvy investícií ako aj výšku zamestnanosti musí korigovať štát.Súvislosť medzi dopytom po spotrebnom tovare a objemom výroby a zamestnanosťou:ak v hospodárstve klesá dopyt

o tovare, podnikatelia znižujú výrobu a zároveň aj počet zamestnancov; nemajú záujem rozširovať výrobu → klesá ich dopyt po investíciách, čo vedie k multiplikačnému (viacnásobnému) efektu, kt. vyvolá ešte väčší pokles dôchodkov a zároveň vedie k nezamestnanosti; platí aj opačne (rastie dopyt, rastie výroba a spotreba). Multiplikačný efekt vedie k raste výroby a zamestnanosti, a tým aj k rastu dôchodkov. **Investičný multiplikátor** (koeficient, kt. násobíme prírast. investícií, aby sme zabezp. investíciami vyvolaný prírast. dôchodku) vysvetľuje dôchodkotvorný účinok investícií; **úloha štátu** – zabezpečiť rast efektívneho dopytu, a tým aj rast dôchodkov a zamestnanosti: dve formy hospodárskej politiky: 1) rozpočtové regulovanie (prostredníctvom ŠR); 2) peňažné a úverové regulovanie (množstvom peňazí v obehu). **Neokeynsovstvo a postkeynesovstvo: Neokeynsovstvo** – 50.–60. roky 20. storočia; smer, kt. cieľom bolo poskytnúť ortodoxný výklad keynesovského učenia; hlavná pozornosť – otázky efektív. dopytu, spotrebnej a investič. funkcií a investičnému multiplikátoru. **Phillipsova krivka** – vysvetľuje vzťah medzi úrovňou cien a úrovňou zamestnanosti; **Postkeynesovstvo** – odmietalo neokeynsovstvo; usilovalo sa obhájiť autentický odkaz J.M. Keynesa a dokončiť „keynesovskú revolúciu“. **VÝVOJ EK. VEDY OD 70. ROKOV 20. STOR. PO SÚČASNOSŤ: Ekonomické myslenie druhej polovice 20. storočia:** od 70. rokov sa keynes. štát. zásahy stávali neúčinné → nárast probl. mnohých vyspelých trhových ekonomík; do popredia sa dostávali nové economic. koncepcie, predovšetkým neokonzervatívne, kt. kritizovali a odmietali keynesovs. štát. zásahy a vyzdvihovali význam slobodného trhu. **MONETARIZMUS:** od polovice 70. rokov 20. st. jedna z najuznávanejších škôl economic. vedy; hlavná príč. hosp. problémov trhovej ekonomiky – štát. zásahy do ekonomiky; pripúšťa ich iba v oblasti regulovania množstva peňazí v obehu prostredníctvom emisnej banky; podstatou sú peniaze a rovnováha na peňaž. trhu; vychádza z kvantitat. teórie peňazí, podľa kt. rast množst. peňazí vyvolá rast cien, pretože to isté množstvo tovaru sa vymieňa za väčšie množstvo peňazí. Naopak pokles množstva peňazí v obehu spôsobuje zníženie cien. M – množstvo peňazí v obehu; V – rýchlosť obehu peňazí; P – priemerná úroveň cien; Q – reálny output: $M \cdot V = P \cdot Q$. **Milton Friedman:** nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 1976; neznášal pojem sociál. štát, podľa neho systém všeobec. sociál. zabezpečenia je podvod na ľuďoch, kt. pracujú a platia dane; odmieta uzákonenie minimálnej mzdy, ako aj monopol odborov na trhu práce; nepripúšťa ani progresívne zdanenie príjmov, lebo to protirečí individuálnej slobode. **Teória racionálnych očakávaní** – *človek je „tvor ekonomický“*, čiže podnikatelia i spotrebitelia sa správajú racionál. a cieľavedome tak pri získaní a vyhodnocovaní informácií, ako aj pri ich využívaní; všetky hospodárs. subjekty sú racionálne v tom zmysle slova, že robia všetko ako najlepšie vedia; reakcie hospodárskych subjektov na tie isté opatrenia nie sú vždy rovnaké; Predstavitelia: *E. Lucas, J. Barro*; **Ekonomia ponuky** – hlása minimalizáciu štát. zásahov a vystupuje proti vysokému zdaneniu príjmov; bohatstvo jednotlivca aj štátu pochádza z výroby založenej na individuálnej podnikateľskej iniciatíve. Predstavitelia: *A. Laffer*; ekonomia ponuky sa usiluje vyriešiť probl. ako vyrábať viac, efektívnejšie a racionálnejšie; riešenie vidí v podnecovaní iniciatívy, aktivity, tvorivosti, v hľadaní nových poznat. a nepretržitom zavádzaní inovácií; podmienky na aktivitu a tvorivosť: daňová reforma, zníženie daní – motivuje ľudí pracovať, investovať, sporiť čiže zvyšovať economic. rast, rast investícií, národ. dôch. a zamestnanosti. Zač. 60. rokov 20. st. vznikli tzv. **kontraktačné teórie**, kt. poukazujú na význam kontraktov v hospodárskom živote. Spoločné znaky

kontraktač.teórií(nie sú súčasťou hlavného prúdu ekonómie):teória verejnej voľby;konštitucionálna ekonómia;teória hľadania renty;teória vlastníckych práv;teória ekonomických agentov;teória transakčných nákladov.**ZÁKLAD.PROBLÉMY ORGANIZÁCIE EKONOMIKY:Potreby ako podnety hospodárskej činnosti:POTREBA-a)**určitý nedostatok,kt.si človek uvedomuje a usiluje sa o jeho odstránenie;**b)**uvedomený alebo neuvedomený nedostatok.**Potr.delíme:a)**z hľadiska vývojového:**1.primárne**–vlast.tak zvieratám ako aj ľuďom(prijímanie potravy,ochrana pred chladom);**2.sekundárne**–získané,naučené;sociálne:potreba komunikácie,úspechu,uznania;právne:ľudské práva a slobody;ekonomické:potreby súvisiace s výrobou a spotrebou;etické,kultúrne a iné.**b)**z hľadiska počtu subjektov:**individuálne;kolektívne;spoločenské.STATOK**–všetko,čo uspokojuje ľud.s potreby.**Stat.delíme podľa:a)**dostupnosti-**voľné**:vyskytujú sa voľne v prírode a v relatívne dostatočnom počte;**ekonomické**:sú vzácne,ich obmedzené množstvo nemôže uspokojiť všetky potreby;**b)**formy-**hmotné;nehmotné.c)**účelu-**výrobné**:používa sa na výrobu ďalšieho statku;**spotrebné**:konečná spotreba.**d)**vlastníctva-**súkromné**:osobné veci,súkromná pláž,vlastná záhrada;**verejné**:môžu ich používať aj iní ľudia(verejná dopr.,kanalizácia).**Ekonomická vzácnosť v sebe obsahuje dva aspekty:1.**obmedzenosť zdrojov(kto má pod oknom prameň,nebude kupovať balenú vodu);**2.**užitočnosť(v Antarktíde nebudú kupovať,a teda ani vyrábať chladničky).Vzácnosť musíme posudzovať z hľadiska času a priestoru.**Ekonomické statky**–výrobky–vznikli v procese výroby.Je to užší pojem ako statok;nie každý statok je výrobkom ale každý výrobok je statkom.**Tovar**–výrobok určený na predaj,k spotrebiteľovi sa dostáva prostredníctvom trhu.**Služba**–taká užitočná ľudská činnosť,kt.uspokojuje potreby ľudí svojim priebehom,má teda nehmotnú podobu (lekárske ošetrenie,vzdelanie,kino,divadlo).**Služby:výrobné**(výskum a projekcia,údržbárske a opravárenské služby)a **nevýrobné**(kultúra);**trhové**(komerčné) a **netrhové**.**TRIÁDA EK.PROBLÉMOV V ROZNYCH TYPOCH EKONOMÍK**:Každá spoločnosť ako celok musí riešiť tri základné ek.probl.:**ČO vyrábať**–aké výrobky v akom množstve;**AKO vyrábať**–s akými zdrojmi a akou technológiou;**PRE KOHO vyrábať**–kto má mať z nich úžitok,ako sa rozdelí vyrobený produkt.**Základné kategórie, z ktorých sa vyrába:Input**–vstup do výroby(výrobné zdroje,výrob.činitele,výrob.faktory),všetko to čo treba vnieť do výrob.procesu.**Output**–výsledok(výstup)economic.činnosti,pozostáva z rôznych skupín užitočných statkov a služieb,kt.sa buď bezprostredne spotrebúvajú, alebo používajú na ďalšiu výrobu(kapitálové statky).**ČO,AKÉ OUTPUTY vyrábať**,v akom množstve–t.j.vol'ba medzi rôznymi alternatívami;**AKO OUTPUTY vyrábať**–s akými zdrojmi,ako kombinovať inputy,pri výrobe statkov použiť viac strojov či ľudskej práce,uprednostniť veľkovýrobu či malovýrobu,...**PRE KOHO OUTPUTY vyrábať**–komu a ako rozdeľovať výrobky–zachovať rovnostársky prístup(rovnako všetkým,i lenivým)alebo postupovať diferencovane,aj keď sa tým pripustí sociálna nerovnosť?**TYPY EKONOMÍK Z HĽADISKA ROZNYCH KRITÉRIÍ:zvykové hospodárstvo**–všetky stránky správania ovplyvňoval zvyk,tradícia,inštinkt;**prikazovacia ekonomika**–vláda robí všet.rozhod.o výrobe a rozdeľovaní,príčom môže ísť o vládu diktátorskú ale aj demokratickú;**trhová ek.**–opiera sa o princípy slobod.podnikania,čo–ako–pre koho→sa určuje systémom cien,trhov, ziskov a strát,stimulácií a odmien.Subjekty vystupujúce na trhu sú podniky,domácnosti a štát.ČO vyrábať určuje trh cez vzťah ponuky a dopytu;AKO sa rieši konkurenciou medzi výrobcami–ten,kto vyrába najlacnejšie, získa

najviac; PRE KOHO – spotreba ľudí sa riadi rozhodovaním o tom ako minú svoje dôchodky. **zmiešaná ek.** - obs. prvky trhu, príkazov a zvykov, t.j. prvky slobod. podnikateľs. aktivity so štát. aktivitou. **ZÁKL. ZÁKONY EKONÓMIE:**

a) ZÁKON VZÁCNOSTI A HRANICA PRODUKČ. MOŽNOSTÍ: Zákon vzácnosti vyjadruje, že statky sú vzácne preto, lebo nedostatok výrob. zdrojov neumožňuje vyráb. všetko, čo by ľudia chceli. Ekonomická vzácnosť výrob. zdrojov spôsobuje, že ľudia a spoločnosť ako celok musia rozhodnúť, ako tieto zdroje rozdeliť na výrobu jednotlivých výrobkov. Medzi zdrojmi i medzi potrebami sa musí vyberať – nemôžeme mať všetko, musíme robiť výber. Problém nedostatku (vzácnosti) a výberu možno ilustrovať pomocou krivky hraníc produkč. možností. Nazýva sa aj transformač. krivka – predstavuje transformáciu obmedzených zdrojov z jedného použitia na iné použitie. Hranica produkč. možností vzniká v dôsledku obmedzenosti celk. zdrojov – zobrazuje všet. dostupné kombinácie dvoch statkov, kt. sa môžu vyrobiť pri daných výrob. zdrojoch a technológiách. **Krivka hraníc produkč. možností (PPF) vyjadruje:** Keď sa v ekonomike v plnom rozsahu v využívajú výrob. zdroje, pri zvyšovaní výroby jedného výrobku musí nastať znižovanie výroby druhého výrobku. *Substitúcia je teda zákonitý dôsledok predpokladu plne využívaných zdrojov – čo vyjadruje aj obsah zákona substitúcie.* **Efektívna ekonomika je taká, v kt. sa neúčelne neplytvá a plne sa využívajú výrobné zdroje.** Ekonomika, kt. sa pohybuje na krivke hraníc produkč. možností, dosahuje tzv. *alokačnú efektívnosť* (stav, v kt. sa zo zdrojov spoločnosti vyťaží maximál. objem statkov a uspokojenia, nemožno zvýšiť výrobu jedného statku bez toho, aby sa neznižila výroba druhého statku) – Paretovo optimum. **Alternatívne náklady (náklady obetovanej príležitosti):** predstavujú hodnotu tých statkov, kt. sme sa museli vzdať v prospech iných statkov. **b) ZÁKON KLESAJÚCICH VÝNOSOV:** Týka sa vzťahu medzi inputmi a outputmi. S rastúcim množstvom jedného inputu (napr. práca), kt. pridávame k fixnému množstvu druhého inputu (napr. pôda), rastie output stále pomalšie a dodatočný output klesá. **Rastúci výnos z rozsahu** – rast množstva zapojených inputov vedie k vyššiemu outputu z nich; **Konštantný výnos z rozsahu** – output rastie proporcionálne s mierou zapojenia inputov; **Kles. výnos z rozsahu** – rast outputu je nižší ako rast zapojenia inputov. **T.R. Malthus spojil zákon kles. výnosov s populač. teóriou (ľudstvo rastie geometric. radom a prostriedky na jeho obživu aritmetických radom).** **TRH A TRHOVÝ MECH.: Teoretické názory na trh a trhový mechanizmus:** - trh, trhový mechanizmus je alfou a omegou celej ekonomickej teórie. **TRHOVÝ MECHANIZMUS:** je forma organizácie ekonomiky, v kt. individuálni spotrebitelia a podniky vstupujú do vzáj. vzťahov na trhu, aby vyriešili tri zákl. probl. organizácie ekonomiky. **TRH:** je mechanizmus, prostredníctvom kt. sa kupujúci a predávajúci navzájom ovplyv., aby určili ceny a množstvá tovarov. Základné črty formovania trhu a trh. ekon. sformuloval **A. Smith:** každý jednotlivec sleduje v ekonomic. systéme svoje osobné ekonomic. záujmy, neúmyselne tým prospieva celej spoločnosti, t.j. v konečnom dôsledku plní funkcie, kt. zodpovedajú záujmom spoloč. ako celku – *neviditeľná ruka trhu* – samočinné fungovanie ekonomic. syst. Neviditeľ. ruka zladuje individuálnu činnosť, vnáša do zdanlivej živelnosti poriadok a spôsobuje, že jednotlivci, kt. sledujú len vlastný sebecký záujem, sú neviditeľnou rukou trhu neomylnne vedení, a tým poskytujú cenné služby iným subjektom. **Koncepcia liberalizmu:** trhový systém funguje tým dokonalejšie, čím slobodnejšie môžu jednotlivci sledovať svoje vlastné ekonomicke záujmy → vytvára sa konkurencia a nastáva slobodná hra trhových síl. Trh je priestor, v kt. si jednotlivé ekonomic. subj. vymieňajú výsledky svojej činnosti

.Trh vznikol a vyvíjal sa ako výsledok vývoja tovarovej výroby a spoločens.del'by práce.**Formy výmeny:****Naturálna výmena(barter)**–priama výmena tovaru za tovar.**Peňažná výmena**–nepriama výmena statkov prostredníctvom peňazí.Peniaze rozdeľujú priamy výmenný akt na predaj a na kúpu statkov za peniaze.**Vývoj peňazí:****tovarové peniaze**(kožušiny,dobytok,plátno);**plnohodnotné peniaze**(stotožnené so zlatom);**neplnohodnotné peniaze**(mince,bankovky);**bezhotovostné peniaze**(bankové,depozitné).**ZÁKLAD.ÚLOHY TRHU:****a)**poskytuje informácie;**b)**poskytuje podnety pre správanie výrobcov a spotrebiteľov;**c)**rozdeľuje dôchodky.Hlavným nositeľom informácií v trhovej ekonomike je **cena tovaru a služieb.****Formy a typy trhov:****Z územného hľad.**-miestny trh; regionálny trh;národný trh;medzinárodný trh;trh integračných zoskupení;svetový trh.**Z hľad.predmetu kúpy a predaja**-trh výrobkov a služieb;trh výrobných faktorov;trh práce;trh pôdy (prírod.zdrojov);trh kapitálu;finančný trh;národný trh;peňažný trh;kapitálový trh;zahrančný trh;devízový trh;trh drahých kovov.**Podľa počtu sledovaných tovarov-**čiastkový trh;agregatívny trh.**Podľa stupňa organizovanosti**-organizované trhy(burza);neorganizované,neformálne trhy (susedská výpomoc).**Z hľad.podmienok pre fungovanie komponentov trhu**-voľný trh;regulovaný trh.**Z hľad.súladu s existujúcim zákonodarstvom**-legálny trh(oficiálny);nelegálny trh(čierny).**TRHOVÝ MECH.A JEHO FUNGOVANIE:**Trhový mech.zahrna vzájomné vzťahy medzi výrobcami a spotrebiteľmi. Predstavuje súhrn vzťahov a procesov,kt.napomáhajú koordináciu slobod.rozhodnutí jednotlivých ekonomíc.subj.pri alokácii výrob.fakt.,cenách tovarov a pod.**Trhový mechanizmus funguje samočinne za pomoci dopytu, ponuky a pôsobenia cien.**Kupujúci a predávajúci navzájom ovplyvňujú množstvá a ceny realizovaných tovarov.**K hlavným prvkom trhového mech.a zároveň najdôležitejším trhovým kategóriám patria:**trhové subjekty,trhová konkurencia,dopyt,ponuka a trhová cena.**TRHOVÉ SUBJEKTY:****Firmy**–subjekty trhu,kt.vyrábajú tovary s cieľom ich predaja,na trhu výrob.fakt.vystupujú ako kupujúci a na trhu výrobkov a služieb ako predávajúci.**Domácnosti**–na trhu výrobkov a služieb vystupujú ako kupujúci a na trhu výrob.fakt.ako predávajúci.Cieľom je dosiahnuť uspokojenie svojich potrieb.**Štát**–špecifický subjekt na trhu,kt.stanovuje pre všet.účastníkov hospodárs.procesu určité rámcové podmienky.Reguláciou trhu sa štát snaží dosiah.**stabilitu,spravodlivosť rozdeľovania a efektívnosť trh.mech.****Funkcie štátu:****alokačná funkcia**-rozdeľovacia;**rozdeľovanie vzácných statkov;****distribučná funkcia**–znovurozdelenie dôchodkov;**stabilizačná funkcia**–zmiernenie cyklického vývoja;prostredníctvom hospodárskej politiky=predstava o rozvoji národného hospodárstva.**Úloha štátu z hľadiska vývoja ekonomiky:**každý štát chce hospodársku politiku,kt.bude:protikrízová;proticyklická hosp.politika.**TRHOVÁ KONKURENCIA:**proces,v kt.sa stretávajú záujmy rôznych subj.trhu,pričom každý z nich sa snaží dosiah.maximálnu hmotnú výhodu.Môže sa realizovať v niekoľkých rovinách:**Konkurencia medzi ponukou a dopytom**–záujmy výrobcov a spotrebiteľov sú protichodné(draho predat'–lacno kúpiť)a trhový mech.vedie ku kompromisu.**Konkurencia medzi spotrebiteľmi (na strane dopytu)**–záujem nakúpiť čo najviac a najlacnejšie.**Konkurencia medzi výrobcami (na strane ponuky)**–záujem predat' čo najviac a najdrahšie.Snahou každého výrobcu je maximalizovať zisk. Môže sa realizovať v dvoch rovinách, a to ako:**cenová konkurencia**–využíva ako nástroj konkurenčného boja cenu;**necenová konkurencia**–je založená na snahe získať zákazníka inými než cenovými metódami.Napr.reklama,vyššia kvalita,príťažlivý dizajn,obalová

technika. **Z hľadiska podmienok na trhu: dokonalá konkurencia** – teoretická abstrakcia, ideálny stav, sen; jej základom sú rovnaké podm. pre všetkých účastníkov trhu (nikto nemá takú pozíciu, aby mohol ovládnuť trh, výrobky jednotlivých výrobcov sú homogénne = rovnorodé = nijako sa od seba nelíšia, úplná voľnosť vstupu na trh, dokonalá informovanosť všet. účastníkov trhu). Jedinou cestou maximalizácie zisku a jedinou metódou konkurenč. boja sú úspory pri výrobe; **nedokonalá konkurencia** – firma v podmienkach nedok. konk. môže do určitej miery ovplyvňovať cenu – vyrába výrobok, kt. sa odlišuje od výrobkov iných firiem; jej výrobok predstavuje významnú časť ponuky na trhu. **Tri základné formy nedokonalkej konkurencie:** úplný monopol; oligopol; monopolistická konkurencia. **Efektívnosť a spravodlivosť trhového mechanizmu:** Fungovanie trh. mech. má negatívne (je sociálne slepý) aj pozitívne stránky (umožňuje najefektívnejšie rozmiestnenie výroby a využitie vzácnych zdrojov). **NEDOKONALOSTI TRHU: Fungovanie trhu je narušované existenciou: monopol** – pre spoločnosť škodlivý, chýba konkurenčný tlak; **externality** – vedľajšie efekty ekonomickej aktivity, kt. neprechádzajú trhom – náklady alebo výnosy z ekonomic. činnosti subjektov sa prenášajú na tretie osoby a prinášajú im ujmu alebo prospech; **verejné statky** – chýba ziskový motív: polícia, armáda. **Zásahy štátu do trhového mechanizmu:** Nedokonalosti trhového mechanizmu si vynucujú dodatočné zásahy štátu do ekonomiky: **odstraňovanie prekážok (nedokonalosti) konkurencie** – ochrana súťaživosti trhu prostredníctvom antimonopolných opatrení; **odstraňovanie negatívnych externalít** – prostredníctvom poplatkov, daní, noriem; **reakcia na sociálnu nerovnosť** – prerozdeľovaním dôchodkov; **cyklické výkyvy** – vláda sa snaží o stabilitu ekonomic. rozvoja – štát. regulácia ekonomiky. **ÚLOHY ŠTÁTU V TRHOVOM HOSP., VÝVIN NÁVOROV NA ÚLOHU ŠTÁTU V EKONOMIKE: Názory na úlohu štátu v ekonomike: Klasická ekonómia:** vychádzala z princípu neviditeľ. ruky trhu; zo Sayovho zákona trhov – ponuka si automatic. vytvára dopyt a rozsah trhu je úmerný rozsahu výroby; odmietala zásahy štátu do ekonomiky. **Neoklasická ekonómia:** Na nevyhnutnosť zásahov do ekonomiky ako prvý poukázal **J.M. Keynes** (Všeobec. teória zamestnanosti, úroku a peňazí). Keynes popiera všeobec. platnosť Sayovho zákona trhu → rozhodujúca je strana dopytu, efektívny dopyt určuje úroveň produkcie. Výroba je určená dopytom, dopyt si vytvára ponuku a nie naopak. Príčinu zlyhávania neviditeľnej ruky trhu vidí ekonomic. teória v nedokonalostiach trh. mech., kt. sú spôsob. neefektívnosťou (nedokonalá konkurencia, externality, verejné statky), nerovnosťou v rozdeľovaní dôchodkov trhom a nestabilitou ekonomiky. **Klasická makroekonómia** (monetarizmus – Friedman, teória racionálnych očakávaní – Lucas): návrat k obhajobe minimál. zásahov štátu do ekonomiky. **Funkcie ekonomickej úlohy štátu: Alokačná** fcia štátu – zameraná na odstránenie neefektívnosti trhu; **Distribučná** fcia – ovplyvňuje znovurozd. dôchodkov, pretože trhové rozdelenie dôchodkov vedie k ostrej sociálnej nerovnosti; **Stabilizačná** fcia – zameraná na zmiernenie cyklic. výkyvov ekonomiky. **Vývin ekonomickej úlohy štátu:** Nevyhnutnosť ekonomickej úlohy štátu začala narastať v období hosp. krízy v 30. rokoch 20. storočia. Bola to najmä stabilizač. politika súvisiaca s cyklickým vývojom. **Prešla dvoma etapami:** vznikla ako tzv. protikrízová politika – bola zameraná na zmiernenie dôsledkov hospodárskej krízy; po druhej svetovej vojne ako tzv. proticyklická politika. **Ciele stabilizačnej politiky: ekonomický rast** – meraný priemerným ročným tempom rastu HDP; **plná zamestnanosť** – meraná ukazovateľom priemer. ročnej miery nezamestnanosti; **cenová stabilita** – meraná ukazovateľom priemernej ročnej miery inflácie; **vonkajšia**

rovnováha (rovnováha platobnej bilancie za dlhšie obdobie) – vyjadrená ako podiel bežného účtu platobnej bilancie na nominálnom HDP. V realite nemožno dosiahnuť súčasne splnenie všetkých cieľov. Možno iba voliť medzi väčším naplnením jedného cieľa a menším naplnením druhého cieľa → *magický štvoruholník*. **Formy stabilizačnej politiky: fiškálna politika** – uskutočňujú sa zabudovanými stabilizátormi a zámernou rozpočtovou politikou; **monetárna politika** – rozhodujúcu úlohu má centrálna banka; **dôchodková (mzdovo-cenová) politika** – forma protiinflačnej politiky, má sa ňou vplyvať na ceny a mzdy, aby sa zmiernila inflácia, zabezpečila relatívna stabilita cenovej hladiny bez depresie a masovej nezamestnanosti. Patrí k nástrojom keynesovskej hospodárskej politiky; **vonkajšia obchodná a menová (zahranično-obchodná a menová) politika** – sleduje cieľ rovnováhy platobnej bilancie. **Teória verejnej voľby**: vysvetľuje prečo môže aj neviditeľná ruka zlyhať; skúma spôsoby rozhodovania štátu. Verejná voľba je proces, v ktorom sa individuálne preferencie spájajú do kolektívneho rozhodovania. Pravidlá rozhodovania sú buď jednomyselnosť alebo princíp majority; štát zlyháva vtedy, keď aktivity štátu nedokážu zlepšiť ekonomickú efektívnosť; znovurozdeľuje dôchodky v prospech nesprávnych ľudí; svojimi nástrojmi neprispieva k stabilizácii ekonomiky. **ROVNOVÁHA FIRMY V PODMIENKACH DOKONALEJ A NEDOKONALEJ KONKURENCIE: Charakter nákladov: NÁKLADY** – peňažné ocenenie využitých výrobných faktorov: **Explicitné náklady** – náklady vynaložené v podobe priamych peňažných nákladov (nákupe strojov, materiálu, prenájom budov); **Implicitné náklady** – náklady vznikajúce pri použití výrobných faktorov vo vlastníctve firmy (vlastná práca, budovy, kt. vlastní). Tieto náklady nevznikajú v peňažnej forme. Keďže vlastníci ich používajú vo vlastnej firme, vzdávajú sa možnosti príjmu, ktorú by získali v prípade, že by ich využili v akomkoľvek inom alternatívnom použití (napr. prenájom vlastných budov iným podnikateľom). Výšku implicitných nákladov nemožno presne zmerať, možno ju odhadnúť na základe toku dôchodkov, ktoré by vlastníkom výrobných zdrojov plynuli pri ich alternatívnom použití. Pri analýze nákladov z ekonomickej hľadiska sa o nákladoch uvažuje ako o súčte explicitných a implicitných nákladov. **Náklady: z krátkodobého hľadiska** – krátkodobé náklady (niektoré náklady, napr. fixné sú nemenné); **z dlhodobého hľadiska** – dlhodobé náklady (môžu sa meniť všetky zložky nákladov). Kritériom rozlíšenia je variabilita nákladov, t.j. možnosť meniť ich jednotlivé zložky. **ANALÝZA NÁKLADOV FIRMY Z KRÁTKODOBÉHO HĽAD.: ČLENENIE NÁKLADOV: celkové náklady** – celkové **fixné náklady** – náklady, ktorú firma musí vynaložiť bez ohľadu na objem produkcie; so zmenou objemu produkcie sa nemenia (napr. náklady na vybavenie firmy výrobným zariadením, režijné náklady); je potrebné ich vynaložiť pred začatím výrobného procesu; **celkové variabilné náklady** – menia sa v závislosti od zmeny objemu produkcie; predovšetkým náklady na materiál, mzdy výrobných pracovníkov, aj dodatočná režia závislá od veľkosti outputu (napr. dodatočné osvetlenie, náklady na údržbu súvisiace s vyšším stupňom využitia strojov; nerastú s rastom objemu produkcie lineárne; **priemerné náklady** – **priemerné fixné náklady** – fixné náklady pripadajúce na jednotku produkcie; s rastom outputu fixné náklady klesajú; **priemerné variabilné náklady** – variabilné náklady pripadajúce na jednotku produkcie; s rastom objemu produkcie najskôr klesajú, minimum dosahujú v bode, ktorú je kombinácia výrobných faktorov optimálna, potom začínajú rásť; **hraničné náklady** – vyjadrujú prírastok celkových nákladov, ktorú nastane zvýšením produkcie o jednotku. **Vzťah medzi hraničnými a priemernými celkovými nákladmi**: Ak sú hraničné náklady nižšie ako priemerné celkové náklady, priemerné celkové náklady budú klesať. Ak sú hraničné náklady vyššie ako priemerné celkové náklady, priemerné celkové náklady budú rásť. Hraničné náklady = priemerné náklady pri tej

úrovni outputu, pri kt. dosahujú priemer. celkové nákl. minimum. **Dlhodobé funkcie nákladov firmy:** Z dlhodob. hľad. sú všet. výrob. fakt., kt. firma používa, variabilné. V dlhom období nie sú teda žiadne inputy fixné. Firma pri rozhodovaní o veľkosti závodu (v kt. bude v nasledujúcom období vyrábať svoj output, využíva **fcie dlhodobých priemer. celkových nákl. - tzv. obalová krivka** → vyjadruje, pri akej veľkosti výrob. kapacít (daných krátkodobými fciami priemer. celkových nákl.) sa pre jednotlivé úrovne outputu dosiahnu minimálne nákl. na jednotku výroby. Obaluje teda (je dotyčnicou) fcie krátkodob. priem. nákl. pre rôzne veľkosti výrob. kapacít. Dlhodobé celkové náklady = dlhodobé priemer. celkové nákl. x počet vyrobených jednotiek. **Dlhodobé hraničné nákl.** vyjadrujú prírastok dlhodobých celk. nákl., kt. nastane pri zvýšení objemu produkcie o jednotku. **CELKOVÝ PRÍJEM** – suma príjmov, kt. firma dosiahne pri realizácii vyrobeného outputu. Celkový príjem = počet výrobkov x cena. **HRANIČNÝ PRÍJEM** – dodatoč. príjem, kt. firma dosiah., ak zvýši množstvo realizovanej produkcie o jednotku. **KRÁTKODOBÁ ROVNOVÁHA FIRMY V PODMIENKACH DOKONALEJ KONKURENCIE:** Cieľom firmy je maximalizovať zisk, avšak v podmienkach dokon. konk. nie je schopná ovplyvniť cenu. Fixné nákl. sú z krátkodob. hľadiska nemenné a firma ich musí vynaložiť ešte pred začiatkom výrob. procesu – bez toho nie je schopná začať výrobu. Zisk maximalizujúca firma bude z krátkodob. hľadiska vyrábať dovtedy, kým jej celkový príjem z realizovanej produkcie umožní pokryť aspoň celkové variabilné náklady. **Ekonomický zisk** – kladný rozdiel medzi celkovými príjmami a celkovými nákladmi. **Ekonomická strata** – záporný rozdiel medzi celkovými príjmami a celkovými nákladmi. **DLHODOBÁ ROVNOVÁHA FIRMY V PODMIENKACH DOKONALEJ KONKURENCIE:** Cieľom firmy je maximalizovať zisk, avšak v podm. dokonalej konkurencie nie je schopná ovplyvniť cenu. Z dlhodob. hľad. môže firma meniť veľkosť výrob. kapacít v danom období. Dlhodobá rovnováha individuál. firmy sa bude od jej krátkodobej rovnováhy líšiť v dôsledku možnosti vstupu nových firiem do odvetvia (pokles ceny daného výrobu), resp. odlivu firiem z odvetvia. **Normálny zisk** – odmena plynúca podnikateľovi za to, že podniká a s ohľadom na výšku investovaného kapitálu je vo všetkých odvetviach rovnaký. **Ekonomický zisk** – z dlhodob. hľadiska ho na dokonale konkurenčnom trhu nie je možné dosiahnuť. V podm. dokon. konkurencie musia firmy vyrábať pri minimálnych celkových nákl. Nemajú možnosť ovplyvniť výšku ceny, môžu rozhodovať iba o množstve vyrobených výrobkov. **NEDOKONALÁ KONKURENCIA A JEJ FORMY:** Nedokonalosť konkurencie nastáva, keď produkciu vyrába ohraničený počet výrobcov (prípadne iba jeden), kt. majú možnosť ovplyvňovať ceny predávaných výrobkov. Dokonale konkurenč. trh zaručuje, že v stave rovnováhy žiadny zo subjektov nedisponuje trhovou mocou, kt. závisí od stupňa koncentrácie v danom odvetví. Trhová štrukt. odvetvia zahŕňa také organizačné charakteristiky, ako sú: počet a veľkosť predávajúcich; rozsah koncentrácie a tajnej dohody medzi nimi, možnosť vplývať na ceny; možnosť vstupu a výstupu z odvetvia; stupeň homogenity alebo heterogenity ich produktov. **Príčiny nedokonalosti konkurencie:** **1. výrobná a nákladová štruktúra výroby:** výroba vo veľkom prináša veľ. úspor – výrobca znižuje ceny a tak sa zbavuje konkurencie; keď trh nie je dostatočne veľký na to aby, sa využila celá kapacita továrne, neexistuje možnosť konkurencie – menej životaschopná firma by zanikla → vznik. prirodz. monopoly; **2. bariéry konkurencie:** prekážky vstupu do odvetvia; **3. výrobková diferenciácia:** výrobok nemá žiadne substitúty – značka, kvalita, balenie, resp. nový výrobok; **4. rozsah, v akom firmy vstupujú do kolúzií:** ako

môžu uzatv.dohody,napr.o cenách,množst.dodávaných výrobkov.**Formy nedokonalej konkurencie:**úplný(čistý)monopol;oligopol;monopolistická konkurencia.**MONOPOL,ROVNOVÁHA V PODMIENKACH MONOPOLU**
A DOSLEDKY SPRÁVANIA MONOPOLU:**Klasický smer (A. Smith)**–monopol je akékoľvek privilégium,garantované štátnou alebo inou úradnou autoritou.Dôraz sa kladie na existenciu umelých bariér vstupu do odvetvia.**Neoklasická teória**–vychádza z počtu firiem v odvetví→existencia jednej firmy,nepredpokl.sa existencia umelých bariér.**Behavioristický smer**–zdôrazňuje prejavy monopol.správania:vysoké ceny,dohody medzi firmami,atď.**MONOPOL:**–situácia na trhu kde exist.len jeden výrobca,kt.diktuje ceny.**Úplný(čistý)monopol:**v odvetví exist.len jeden výrobca;neexist.blízke substitúty;vstup iných firiem do odvetvia nie je možný;**Prirodzený monopol:**vzniká koncentráciou v niekt.odvetviach kde vzhľadom na kapacitu trhu by bolo neefektívne fungovanie viacerých firiem;monopol.postavenie na trhu vzniklo prirodzeným súperením;monopol z konkurencie;**Administratívny monopol:**vytv.a chránený štátom na určité dlhšie obdobie;vzniká na základe zákonov alebo administratívnych nariadení;patentový monopol(špecifický druh admin.monopolu): platí počas doby platnosti patentu;**Tajný monopol:**zákony nedovoľujú spojenie niekoľkých výrobcov a vznik jednej firmy;tajnú dohodu(kolúziu)uzatvárajú 2 alebo viac firiem(deľba trhu,určenie ceny).**Rovnováha v podmienkach monopolu:**Monopol je cenotvorcom,volí:pri akej cene bude tovary predávať;aké množst.výrobkov dodá pri tejto cene na trhu;**Cenová diskriminácia**–možnosť zvýšenia zisku formou:požadovanie rôznych cien od rôznych skupín kupujúcich;požadovanie rôznych cien od toho istého kupujúceho na rôzne jednotky toho istého tovaru;**Stupne cenovej diskriminácie(CD)**–**1.**stupeň CD–dokonalá diskriminácia:najprv vyrobí jeden produkt za veľmi vysokú cenu,určenú pre konkrét.záujemcu,kt.má o tento produkt enormný záujem.Potom začne tento produkt vyrábať a pre ostat.kupujúcich za nižšiu cenu.**2.**stupeň CD–monopol vytvára spotrebiteľs.skupiny–napr. poskytuje zľavy z cien tým spotrebiteľom,kt.nakúpia naraz väčšie množstvo výrobkov;**3.**stupeň CD–celkový trh sa rozpadne na také segmenty,kt.majú rôzne elasticity dopytu.**Dôsledky správania monopolu**
a protimonopolná regulácia:**Dôsledky:**predáva za vyššie ceny;nevyrába také množst.produkcie, aké si žiada dopyt;technická neefektívnosť–neefektívna výroba,nevyužitá výrob.kapacita.**Regulácia–prostredníctvom štátu:**protimonopolné zákony;inštitút štátneho vlastníctva;daňová politika;ekonomická(cenová)regulácia–cieľom je získať od monopolu maximál.možný rozsah produkcie.**OLIGOPOL**
A SPRÁVANIE FIRMY V PODM.OLIGOPOLU:**Oligopol**–stret záujmu malého počtu konkurujúcich si firiem,kt.disponujú veľkou economic.silou a svojím postavením sú schopné zabrániť vstupu ďalších firiem do odvetvia.Jednotlivé firmy v oligopole od seba navzájom závisia.**Oligopol–homogénny**–firmy vyrábajú identický alebo skoro identický výrobok;**heterogénny**–firmy vyrábajú čiastočne odlišný produkt.**Stupne vzťahov a správania sa oligopolistov:**dokonalá spolupráca(kolúzia);nedokonalá spolupráca–exist.neformálne(tajné)dohody medzi firmami;nezávislé akcie–konkurencia medzi firmami.**Vzťah k cene**–firma v dokonalej konkurencii je prijímateľom ceny;firma v monopole je tvorcom ceny;firma v oligopole je hľadačom ceny.**MONOPOLISTICKA KONKURENCIA:**na trhu sa vyskyt.viacerí výrobcovia určit.tovaru,ten istý tovar sa snažia odlíšiť napr.obalom,farbou,dizajnom a prostredníctvom cenovej i necenovej konkurencie sa snažia získať čo najviac zákazníkov.**môže byť–cenová:**ponuková(medzi výrobcami);**necenová:**dopytová(medzi spotrebiteľmi).**TRH VÝROBNÝCH**

FAKTOROV: Postavenie a úloha subjektov na trhu výrobných faktorov: ceny výrob.fakt.sa odvodzujú od dôchodkov;**subjekty trhu:** firmy, domácnosti, štát;**výrobné faktory:** pôda, práca, kapitál.**Mzda**-cena ľudskej práce,dôchodok vlastníka ľudskej práce.**Renta**–cena pôdy,dôchodok vlastníka pôdy.**Úrok**–cena kapitálu,dôchodok vlastníka kapitálu. Vznikajúce dôchodky sú výnosom z pôsobenia týchto fakt.na trhoch výrob.faktorov.**Teória užitočnosti**–každá výrob.činnosť,kt.uspokojuje ľudske potreby,je súčasne tvorbou dôchodkov.**Teória výrobných faktorov**–rozlišujeme tri výrobné faktory:**práca,pôda,kapitál**.**Dopyt po výrobných faktoroch:odvođený dopyt:**Dopyt po výrobkoch a službách je určovaný hranič.užitočnosťou spotrebiteľov.Ked' u spotrebiteľov exist.dopyt po finálnych výrobkoch a službách,potom vo firmách exist.dopyt po výrob.fakt.–dvođený dopyt.**Celkový produkt, hraničný produkt:**Firmy podľa zamerania a typu využ.urč.množstvo výrob.fakt.Výsledkom kombinácie je určitý objem výroby–v naturál.vyjadrení=**celkový produkt.Hraničný produkt**–prírastok produktu pripadajúci na jednotku prírastku jedného z faktorov pri ostatných nezmenených faktoroch(dodržanie podmienky ceteris paribus).**Zákon klesajúceho hraničného produktu:**S rastom množstva jedného výrob.faktora pri nezmenenom množstve ostat.výrob.faktorov rastie celkový produkt,zatiaľ čo hranič.produkt klesá.**Príjem z celkového produktu,príjem z hraničného produktu:Príjem z celkového produktu**–ocenenie celkového produktu príslušnou cenou:príjem z celk.produktu=celk.produkt x cena.**Príjem z hranič.produktu**–ocenenie hraničného produktu príslušnou cenou:príjem z hran.produktu=hran.produkt x cena.**Rozhodovanie firmy na trhu výrobných faktorov:**Hranič.produkt,resp.príjem z hranič.produktu,je cena,za kt.je firma ochotná kúpiť výrobný faktor.Firma bude zvyšovať dopyt po jednotlivých zdrojoch do tej miery, pokiaľ príjem z hraničného produktu prevyšuje hraničné náklady,t.j.ceny výrob.faktorov. Ak sa zmení cena niektorého výrob.faktora,zatiaľ čo ceny ostat.výrob.faktorov sa nemenia,bude sa firma snažiť nahradiť–substituovať drahé zdroje lacnejšími.**Firma pri svojom rozhodovaní porovnáva náklady a výnosy.Hraničné náklady výrobného faktora**–časť,o kt.vzrastú celk.nákl.ďanej firmy,aby získ.dodatoč.jednotku výrob.faktora.**Ceny výrobných faktorov:Trhová cena**–peňaž.forma daného statku.**Renta**–nájomné,cena za prenájom pôdy.**Úrok**–nájomné,cena za prenájom kapitálu.**Mzda**–cena za prácu.**TRH KAPITÁLU:Teória kapitálu:KAPITÁL:**–kapitálové statky(fyzický, reálny kapitál);peniaze,kt.sa usporia(peňaž.,potenciálny kapitál).**Kapitál:**sekundárny výrobný faktor,nie je spoločnosti daný,závisí od ekonomickej aktivity;tvorba nového kap.pomáha rastu ekonomiky,posúva hranicu produkč.možností;sprostredkovaná výroba,odloženie dnešnej spotreby s cieľom výroby nových kap.statkov,kt.zvyšujú spotrebu v budúcnosti.**Reálny kapitál a jeho výnosy:**Kapitálové statky(fyzický, reálny kapitál)predst.stavby,stroje,zariadenia a zásoby,kt.sa používajú v ďalšej výrobe.Jeho pôs.vo výrob.procese je dlhodobé.Kap.statky sa postup.opotrebúvajú,ich hodnota sa prenáša do hodnoty nových výrobkov prostredníctvom odpisov.Okrem fyzic.opotrebovania dochádza aj ekonomic.opotrebovaníu–v dôsled.technic.zastarania.**Reálny kapitál je výsledkom investícií**–vydávanie peňazí v súčasnosti,kt.prinesú výnos až v budúcnosti.**Faktory investovania:**očakávaná miera výnosnosti;riziko,resp.stupeň neistoty;likvidita.**Peňažný kapitál a jeho výnosy:**Má podobu finanč.aktív–obligácie,akcie,hypotéky a pod.Výnosom z finanč.aktív je úroková miera,čiže ročný výnos z požíč.zdrojov udávaný v percentách:urokova miera=náklady na pozic.prostried./objem poskyt.penazi

x100. **TRH KAPITÁLU A ÚROK:** Na trhu kap. sa stretávajú úspory domácností s potrebou finanč. zdrojov výrobcov, teda na strane ponuky sú úspory a na strane dopytu sú investičné zámery. Firmy vytvárajú dopyt po kapitáli podobne ako po iných výrobných faktoroch – dopyt po kapitáli je odvodeným dopytom od dopytu po statkoch, kt. sa pomocou neho vytvárajú. Ponuku kapitálu vytv. domácnosti tým, že časť dôchodkov nespotrebojú, ale usporia: dôchodky – výdavky = úspory. **Úrok je cenou kapitálu.** Na jeho základe sa racionálne rozdeľujú vzácne zdroje. Predstavuje alternatív. nákl., kt. sme sa vzdali v prospech inej, efektívnejšej alternatívy. **Nominálna úroková miera:** množstvo peňazí, kt. musíme zaplatiť za kapitálový zdroj. **Reálna úroková miera:** množstvo statkov, kt. možno za úrok nadobudnúť.: reálna úroková miera = nominálna úroková miera – miera inflácie. Úrok sa považuje za cenu cien – na jeho zákl. sa oceňujú všet. druhy aktív (pôda, budovy, bytné domy, akcie, obligácie a pod.). **Rovnováha na kapitálovom trhu** nastáva, keď sa miera výnosu z kap. = trhovej úrok. miere. **KAPITALIZÁCIA AKTÍV:** určenie dnešnej hodnoty celého toku budúcich dôchodkov, čiže suma peňazí, kt. by bolo treba invest. dnes pri platnej úrokovej miere, aby sme získali presne ten istý tok výnosov, kt. nám zabezpeč. naše pôvodné aktívum. **Ceny pri predaji aktív:** s neobmedz. životnosťou (pôda, prírodné zdroje); s obmedz. životnosťou (budovy, stroje). **Kapitalizácia aktíva s neobmedzenou životnosťou:** neohranič. životnosť: napr. pôda.: cena = ročný výnos / úroková miera x 100. **Kapitalizácia aktíva s obmedzenou životnosťou:** ohranič. životnosť, napr. stroje; budúce platby majú menšiu hodnotu ako bežné platby, pretože sú vo vzťahu k súčasnosti diskontované – v dôsled. úrokovej miery dnešné peniaze budú mať v budúcn. vyššiu hodnotu.: cena = ročný výnos (renta) / úroková miera x 100. **Zisk:** kladný rozdiel medzi celk. príjmami a celk. nákladmi firmy. **Podnikateľský zisk** – obsahuje aj implic. výnosy z výrobných faktorov. **Ekonomický zisk** – znížený o implic. výnosy.: výška zisku = celk. príjmy – všet. výdavky (mzdy, platy, renty, materiál, úrok, spotrebné dane a pod.). **Normálny (priemerný zisk)** – každý podnikateľ dosahuje v podm. dokon. konk. zisk z každej alternatívy využitia zdrojov. **Mimoriadny zisk** – ak sa niektorému z podnikateľov podarí krátkodob. dosiahnuť vyšší ako normálny zisk. **Monopolný zisk** – v podm. nedokonalej konk. ide o dosiahnutie zisku v dôsledku zneužitia monopol. postavenia na trhu. **Zdroj ekonomického zisku** – zisk ako odmena za podstúpenie rizika; zisk ako odmena za inovácie a podnikavosť; zisk ako premenená forma nadhodnoty. **MAKROEKONOMICKÉ VÝSLEDKY A ICH MERANIE: Kategórie vyjadrujúce makroekonomické výsledky; Agregátny dopyt a agregátna ponuka: AGREGÁTNY DOPYT** – predst. súhrn všet. stat. a služ., kt. sú economic. subj. ochotné v danom období kúpiť. Pozostáva z celk. výdavkov v ekonomike, t.j. výdavkov economic. subj. Niekedy sa nazýva aj agregátne výdavky. Agreg. dopyt závisí od cien, za kt. sa stat. a sl. ponúkajú, od dôchodkov domácností, ako aj od ďalších faktorov, medzi ktoré možno zaradiť napr. očakávania subjektov týkajúce sa budúcnosti. **AGREGÁTNA PONUKA** – predst. objem stat. a služ., kt. firmy v danom období vyrobili, resp. poskytli. Agreg. ponuka odráža podm. tak na trhoch výrobných faktorov, ako aj na trhoch statkov a služ. **POTENCIÁLNY PRODUKT** – je najvyššia možná úroveň skutoč. produktu, kt. môže ekonomika udržať bez toho, aby prudko rástla miera inflácie. Skutoč. produkt, t.j. agregátna ponuka, môže byť vyšší alebo nižší ako potenciál. produkt. Rozdiel medzi skutoč. a potenciál. produktom sa označuje ako medzera produktu. **Na výšku potenciálneho produktu vplyvajú:** množstvo výrobných fakt.; spôsob, akým

sú výrob.faktory spojené.**MAKROEKONOMICKÁ ROVNOVÁHA A JEJ**

MODEL Y:Klasic.model–chápe rovnováhu v ekonomike ako všeobec.ekonomic.rovnováhu,t.j. ako sumu čiastk.rovnováh na jednotl.trhoch.Je to taký stav v ekonomike,keď kupujúci sú ochotní kupovať presne to a za také ceny,čo a za aké ceny sú predávajúci ochotní vyrábať a predávať.K dôležitým predpokl.neoklasic.analýzy patrí tiež fakt,že tak dopyt po práci,ako aj ponuka práce závisia od reálnej mzdy.**Keynesovský model**–v tejto analýze sa predpokl.,že vždy keď agregát.dopyt kles.pod úroveň plnej zamestnanosti,firmy nemôžu vyrábať toľko, koľko by chceli.Exist.nevyužitá výrobn.kapacity.Ani ľudia nemôžu pracovať toľko,koľko by chceli.Exist.nedobrovoľ.nezamestn.Ďalšou odlišnosťou keynes.modelu je,že na trhu práce závisí ponuka od nominálnej a nie od reálnej mzdy. **Monetaristický**–platí,že všet.ceny sú pružné a dopyt po práci závisí od skutoč.reálnej mzdy, zatiaľ čo ponuka práce závisí od očakávanej reál.mzdy.Zmeny v agregát.dopyte budú viesť k odchýlke agregát.ponuky od potenciálneho produktu,ale to len vtedy,ak sa bude skutočná cenová hladina odlišovať od očakávanej cenovej hladiny.**Model novej klasickej ekonómie**– vych.z tých istých predpokl.ako monetaristic.model,obsahuje však navyše predpoklad racionálnych očakávaní.Objem agregát.ponuky možno ovplyvňovať prostredníctvom zmien v agregát.dopyte len vtedy,ak sú príslušné opatrenia hosp.politiky neočakávané.**ZÁKLADNÉ KATEGÓRIE VYJADRUJÚCE**

MAKROEK.VÝSLEDKY:Domácnosti–spotrebitelia(ako vlastníci výrob.fakt.– práce,pôdy a kapitálu)uspokojujú svoje potreby prostredníc.trhu,kde vystupujú ako kupujúci.Svoje príjmy rozdeľujú na nákup spotreb.stat.a služieb,na úspory a platbu daní.Domácnosti môžu mať aj príjmy od štátu,napr.prídavky na deti, starobné,invalidné.Tieto príjmy sa nazývajú transferové platby.**Firmy**–kupujú od domácností výrob.fakt.a domácnostiam platia za ich používanie– mzdu,rentu,úrok.Zároveň domácnostiam predávajú spotreb.stat.a služ.,čím získavajú tržby z predanej produkcie.**Štát**–je špecifíc.trh.subjektom.Predpokl.,že štát má príjmy v podobe daní len od domácností.Za tieto príjmy štát kupuje statky a služby a vypláca transferové platby.Príjmy štátu môžu byť vyššie ako výdavky,vtedy má štát pozitív.úspory,s kt.môže obchodovať na kapitál.trhu.**Zahraničie**–cudzinci nakupujú spotreb.stat.a služ.,ako aj investič.stat.u nás a naše subjekty sú economic.aktívne v zahraničí.Zákl.veličinou,kt.sa používa na meranie výkonnosti ekonomiky,je veličina hrubý domáci produkt a hrubý národný produkt.

HRUBÝ DOMÁCI PRODUKT(HDP)–možno z vecného hľadiska vymedziť ako súhrn finálnych statkov a služieb vyrobených a poskytnutých za urč.časové obd.výrobnými faktormi na území danej krajiny,bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť. **HRUBÝ NÁRODNÝ PRODUKT(HNP)**–predstavuje hodnotu všet.finálnych statkov a služieb vyrob.národnými výrob.faktormi,pričom nie je dôležité,na území kt.štátu tieto výrob.faktory pôsobia.Ak je HDP vyšší ako HNP,znamená to,že občania danej krajiny zarábajú v zahraničí menej,ako cudzinci zarábajú v danej krajine.HDP je zároveň meradlom toho,koľko prac.miest dokáže daná ekonomika vytvoriť.**HRUBÝ A ČISTÝ PRODUKT:Čistý domáci produkt**–vypoč.tak,keď od HDP odpoč.amortizáciu(odpisy);**Čistý národný produkt**–vypočítame ako rozdiel HNP a amortizácie;**Národný dôchodok**–predst.celkový dôch.,kt.získali vlastníci výrob.faktorov,vypoč.ho,keď od ČDP vypočítaného dôchodkovou metódou odpočítame nepriame dane.**NOMINÁLNY A REÁLNY PRODUKT:Nominálny hrubý domáci**

produkt – ak meriame a vyjadrujeme hodnotu výstupu v danom obd. v trhových cenách tohto obdobia, t.j. v bežných trhových cenách.

NHDP sa z roka na rok mení z dvoch dôvodov: každoročne sa mení fyzický výstup statkov a služieb, t.j. mení sa množs. vyrobených a predaných statkov a služ.; každoroč. sa v dôsled. inflácie menia bežné trhové ceny.

ROZDEĽOVANIE DOCHODKOV

A KVALITA ŽIVOTA: Dôchodky a kritériá členenia dôchodkov: V ekonomic. teórii sa dôchodok charakterizuje ako: **Toková velič., kt. vyjad. veľkosť peňaz. príjmu za urč. časové obd.**

KRITÉRIA ROZDEĽOVANIA DÔCHODKOV: 1. Kritérium

prvotného resp. druhot. rozdeľovania dôchodkov:

K prvotným dôchodkom patria: pracovné dôch. (mzdy, odmeny, prémie, dôchodky

z individ. podnikania, t.j. dôch., kt. sa spájajú s vlastníctvom a užívaním ľudského

kap.); dôch. z majetku (renta, úrok, dividenda, zisk, nájomné, kt. vyplývajú z vlastníctva aktív

rôzneho druhu); **K druhot. dôchodkom patria:** transferové dôch. (rôzne sociálne

dávky), kt. nadobúdajú peňaz. podobu a získavajú sa prerozdeľovaním

dôchodkov.

2. Kritérium zohľadňujúce zmeny cenovej hladiny:

Nominálny dôchodok – predst. dôch. v peňaz. vyjadrení; **Reálny dôchodok** – predst. nominál. dôch. upravený

v dôsledku zmien cenovej hladiny. Reálny dôch. vyjad. „čo si za danú sumu peňazí môže

príjemca nominálneho dôchodku kúpiť“.

3. Kritérium zohľadňujúce znovurozdeľovacie

procesy: Osobné dôch. – môže pozost. tak z prvot. dôch., ako aj z druhot. dôch., jeho

príjemca ho však nemôže plne využívať na uspokojovanie svojich potrieb, pretože časť

z týchto dôchodkov podlieha zdaneniu. Po zdanení získavame **Disponibilný dôchodok**.

4. Kritérium súladu so zákonodarstvom krajiny:

Legálne dôch. – dôch. získané v súlade so zákonodarstvom danej krajiny; **Nelegálne dôchodky** – vznikajú v rozpore so

zákonod. danej krajiny (rôzne dôchodky plynúce z aktivít v rámci tieňovej

ekonomiky).

5. Kritérium formy nadobudnutia dôchodku:

Peňaz. dôch. – predst. množstvo peňaz. prostriedkov; **Naturálne dôch.** – predst. rôzne statky, kt. subjekt

môže nadobudnúť.

6. Kritérium časového hľadiska:

Bežné (absolútne) dôch. – dôch. daného roka; **Minulé dôchodky** – dôch. z minulých

rokov; **Budúce (očakávané) dôchodky** – dôch. bližšej resp. vzdialenejšej

budúcnosti.

7. Kritérium zohľadňujúce dĺžku zmeny toku dôchodku:

Skutočný dôch. – predst. reálne obdržaný dôchodok, kt. pozostáva zo stálej

permanentnej zložky, kt. sa presadzuje dlhodobo, a z prechodnej (tranzitívnej) zložky, kt. má

krátkodobý charakter. **Permanentný dôch.** – predst. hypotetickú konšt. úroveň

dôchodku, kt. súčasná hodnota je ekvivalentná rodinným aktívam a očakávanému budúcemu

dôchodku. **Prechodný dôch.** – môže mať tak pozitívny, ako aj negatívny charakter.

8. Kritérium štatistického zisťovania:

Priemerný dôch. – poskytuje informáciu o veľkosti dôch. pripadajúceho na 1 osobu. **Stredný dôchodok** – predst. dôch., kt. rozdeľuje všetkých

príjemcov dôchodku na dve skupiny: 50% má nižší dôchodok a 50% má vyšší

dôchodok.

ROZDEĽOVANIE DÔCHODKOV: TRHOVÉ ČINITELE:

Mnohí ekonómovia zdôraz. význam trhových činiteľov. **Dôchodok má byť plne determinovaný**

trhovým mechanizmom a všetkými náhodnosťami trhového mechanizmu. Zdôvodňujú

to tým, že len trhovou determináciou dôch. je každý vedený k tomu, aby robil to, čo je

potrebné. Zároveň však nevylučujú, ako napríklad F.A. von Hayek, aby bohatá spoločnosť

nemohla poskytnúť mimo trhu minimum sociál. istoty všetkým, kt. sa v dôsl. pôsobenia trhu

dostanú do situácie neumožňujúcej im dosiahnuť ani minimálny životný

štandard. **NETRHOVÉ ČINITELE:** Medzi NČ možno zaradiť veľmi rôznorodý súbor

činiteľov: začiatkové rozdelenie majetku, vrodené alebo

získ.schopnosti,výkonnosť,mobilita,tvorivosť,adaptabilita,kvalifikácia,diskriminácia,ale aj šťastie,vek,konexie a iné.Úzky vzťah medzi dôch.a vekom,ako aj dôchodkom a spotrebou podľa veku,zachycuje **teória životného cyklu**.Exist.úzky vzťah aj medzi dôchodom a vekom,ako aj kvalifikáciou.**Faktorové rozdeľovanie dôchodkov**:Ak sa pristupuje k rozdeľovaniu dôchodkov na základe tézy,že každému výrobn.faktoru,pretože poskytuje výrobn.služby,prislúcha určitý dôch.zodpovedajúci jeho prínosu k tvorbe produktu,hovoríme,že sa uplatňuje Faktorové rozdeľovanie dôchodkov. Faktorové rozdeľovanie dôchodkov sa spája predovšetkým s ekonómami 17.až 19.st.,t.j. predstaviteľmi klasickej a neoklasickej ekonómie.K zákl.dôch.patrí mzda,zisk,renta.**Mzda**: predstavuje cenu práce,kt.určuje množst.minim.existenč.prostriedkov.**Renta**– predst.dôch.vlastníkov pôdy.S rastom bohatstva rastie aj počet obyvateľstva,ale rozsah pôdy sa nemení,a preto si vlastníci pôdy môžu privlast.stále väčšiu časť produktu.**Neoklasická teória rozdeľovania** je založená na **teórii hraničnej produktivity**.Spája sa predovšetkým s menom amerického ekonoma J.B.Clarka.**Teória hranič.produktivity** vychádza z toho,že každý výrobn.faktor má svoju špecifickú produktivitu.Jednotkou merania je hranič.produkt každého z nich.Rozdeľovanie závisí od vzťahu medzi VF a od ich hranič.produktivity.**Osobné rozdeľovanie dôchodkov**:V 20.st.sa do popredia dostáva Osobné rozdeľ.dôchodkov–umožňuje zachytiť rozdeľovanie dôchodkov domácnostiam. Pre grafické znázornenie dieferenciácie dôchodkov možno využiť **Lorenzovu krivku**,kt.obsahuje hypotet.predpoklad absolút.rovnosti a absolút.nerovnosti.Absolút.rovnosť nastáva v prípade,keď sa dôch.rozdeľujú rovnomerne medzi všet.domácnosti a absolút.nerovnosť vtedy,keď jedna skupina domácnosti si prisvojuje všetky dôchodky.**Čím je tvar Lorenzovej krivky vypuklejší,tým je v danej spoloč.vyššia dôchodková nerovnosť**.Lorenzova krivka nám poskytuje informácie o dôch.nerovnosti,zároveň sú tam aj určité obmedzenia. Ďalšie obmedzenie: Každú skupinu charakterizuje istý priemerný dôchodok, ale aj v rámci danej skupiny existujú značné rozdiely. Domácnosti sa líšia počtom členov domácností.Exist.rozdiel,či skúmame dôchod.diferenciáciu pred zdanením,alebo po zdanení.**MERANIE DÔCHODKOVEJ NEROVNOSTI**:Na meranie dôchodkovej nerovnosti možno využiť aj **Atkinsonov index,Robinov Hoodov index resp.Theilov index,Giniho koeficient**.Získať reálnu predst.o skutoč. Dôchodk.diferenciácií však sťažujú viaceré skutočnosti.Časť dôch.,kt.domácnosti získavajú,sa nevyužíva len na spotrebu alebo úspory,ale sa prerozdeľuje neoficiálnymi kanálmi.Sú to získané značné prostriedky,kt.nepodliehajú zdaneniu,čím sa výrazne mení ich dôchodková situácia.**Dôchodková nerovnosť v kontexte globalizačn.procesov**:Procesy globalizácie a formovania novej ekonomiky na jednej strane vytvárajú priestor pre pozitívny vývoj ekonomík tým,že vytv.priestor pre vysoko kvalifikované,adaptabilné,vysoko mobilné,tvorivé,ambiciózne subjekty,kt.dosahujú mimoriadne vysoké dôch.,vytvárajú priestor pre ich migráciu a slobodné rozhodnutia,kde svoje vedomosti zhodnotia.**BIEDA**–stav,keď jednotlivé subjekty nemajú k dispozícii zdroje považované z existenč.hľadiska za základné,žijú v núdzi a existenčnej neistote.**CHUDOBA**–neschopnosť kúpiť množs.statkov,kt.sú charakterizované ako práve postačujúce na udržanie minimál.život.štandardu.Chudoba znemaná aj:neprístupnosť vzdelania,zlý zdravotný stav,nedostatok príležitostí na sebarealizáciu,obavy z budúcnosti,bezmocnosť a značnú zraniteľnosť.**ABSOLÚTNA CHUDOBA**–je def.vo vzťahu k určitému absolút.štandardu,kt.je hranica chudoby.Absol.chudoba znamená skutoč.strádanie v dôsl.neuspokojenia základ.život.potrieb.Základ.život.potreby predstavujú tie potreby,kt.uspokojenie je nutnou podmienkou prežitia.**RELATÍVNA CHUDOBA**–

znamená, že niekto je chudobý v porovnaní s inými ľuďmi, kt. žijú v danej spoločnosti. Na posúdenie postavenia jedincov, domácnosti sa môže uplatniť **Objektívna hranica chudoby** (zákonne upravená v rámci jednotl. krajín), alebo **Subjek. hranica chudoby** (je podmienená predstavami, resp. pocitmi konkrétnych jedincov). **Chudoba je však interdisciplinárnu kategóriou**, a preto economic. vyjadrenie chudoby je len jednou z možností zachytenia a vymedzenia chudoby. Stretávame sa s kategóriami **ľudská chudoba a duchovná chudoba**. Konkrétne, informáciu o **ľudskej chudobe** poskytuje index ľudskej chudoby. Zaoberá sa možnosťami prežitia, nadobudnutia vzdelania, životným štandardom a vo vyspelých ekonomikách sa sem zaraďuje aj sociálne vylúčenie. **DUCHOVNÁ CHUDOBA** – sa spája s absenciou spolupatričnosti, solidarity, resp. s predstieraním solidarity, ale aj s depresiami, frustráciami, s drogovou závislosťou. **Problém biedy a chudoby je globálny problém.** **ROZDEĽOVANIE BOHATSTVA: Bohatstvo** – predst. stavovú veličinu, kt. odráža hodnotu všetkých aktív, kt. domácnosť disponuje k určitému časovému okamihu. Závisí od pracovnej aktivity, schopností, kvalifikácie, tvorivosti, adaptability, ale aj od šťastia (výhry v lotérii) alebo získania už nahromadeného majetku (veno, dedičstvo). **Medzi dôchodkami a bohatstvom existuje bezprostredná väzba.** Čím väčšie bohatstvo domácnosť vlastní, tým má aj väčšie predpoklady nadobudnúť vysoké dôchodky, kt. zasa zvyšujú bohatstvo. **Čisté bohatstvo** – predstavuje rozdiel medzi aktívami a pasívami. **EKONOMICKÉ ROZVRSTVENIE SPOLOČNOSTI: Rozdeľovanie dôchodkov i bohatstva je nerovnomerné.** Je to nevyhnutné, pretože dôch. a majetková nerovnosť je podmienkou rozvoja spoločnosti, je hnacím motorom. **KVALITA ŽIVOTA:** Na urč. stupni vývoja spoločnosti nastáva posun v tom smere, že sa upúšťa od preferovania hmot. spotreby. Pozornosť sa začína sústreďovať na **kvalitu života** – odráža zmeny v hodnotovej orientácii ľudí. Nová kvalita života sa spája s pocitom potreby sebarealizácie, tvorivého rozvoja osobnosti, pocitom významu vlastnej užitočnosti, potreby aktívneho životného postoja, potreby dosiah. určitú úroveň kultúr. vyspelosti, aktívne využívať voľný čas. Zachytenie kvality života predpokladá vychádzať z celého komplexu ukazovateľov. **Najvšeob. ukazovateľmi kvality života sú:** čistý ekonom. blahobyť (NEW) resp. index bohatstva národa (zachytáva 3 hlavné oblasti – ekonomickú úroveň, úroveň sociál. prostredia, úroveň informačnej spoločnosti). **SPOTREBA A ÚSPORY AKO SÚČASŤ HDP. INVESTÍCIE A ICH VÝZNAM: 1. Spotrebná funkcia:** Celk. objem spotr. závisí jednak od veľkosti disponibiln. dôch. a jednak od výšky úrokovej miery. Úroková miera má vplyv na to, ako domácnosti rozdeľujú svoj dôch. na spotrebu a úspory. Úroková miera vysoká – tým menší je sklon k spotrebe. $C/\text{spotreba} = F(Y_D, r)$; F – neviem/, Y_D – disponibiln. dôchodok, r – úroková miera graf str. 355, **Keynesova spotrebná funkcia: Spotreba** – tvorí najväčšiu časť HDP. Zahŕňa koneč. spotr. domácnosti a koneč. spotrebu štátu. Jej súčasťou sú statky dlhodobej spotreby (vybavenie, domácnosti, autá), statky krátkodobej spotreby (potraviny, odevy, energia), a služby (bývanie, zdrav. starostlivosť, rekreácia). Vzťah medzi spotrebou a dôchodkom opisuje **Keynesova spotrebná funkcia: $C = f(Y)$** ; C – spotreba, Y – dôchodok; Ak rastie dôch., spotreba absolútne rastie, ale jej podiel na dôchodku sa znižuje. **Spotreba je teda funkciou dôch., ale podľa J.M. Keynesa kles. fciou, čiže rastie pomalšie ako dôch.** **Úspory a funkcia úspor:** Z keyn. teórie vyplýva: že **úspory** predst. nespoteb. časť disponibiln. dôch. Sporia domácnosti aj firmy. Ich úspory tvoria tzv. **súkromné úspory**. Rozdiel príjmov štát. rozpočtu a výdavkov štátn. rozpočtu predstavuje tzv. **vládne úspory**. **Súkromné úspory = úspory domácnosti + úspory firiem. Hrubé národ. úspory = súkrom. úspory + vládne výdavky.** Úspory majú význam pre zabezpečenie sociálno-ekonomickej stability domácnosti

v krátkom aj dlhom časovom období. Vzťah medzi úsporami a dôch. opisuje **Funkcia úspor: $S=f(Y)$** . Úspory sú fciou dôch. Ak rastie dôch., rastú aj úspory a ich podiel na dôch. sa zvyšuje. Úspory predst. najlux. statok. Z toho vyplýva, že úspory sú rast. fciou dôch. Graf úspor: str. 361 **ÚSPORY A INVESTÍCIE**: Úspory a investície sú najdôležitejšími faktormi ekonomického rastu. Sporenie má 2 fázy. Prvou fázou je, že peniaze sa nemíňajú, sporia sa v banke, alebo sa za ne kupujú cenné papiere. Druhá, najaktívnejšia a tvorivá fáza spočíva v rozhodnutí podnikateľského sektora uvoľnené zdroje investovať. Investície môžu významne ovplyvňovať agreg. dopyt, čím sa podporuje ekonomická rast. Produktom investícií je teda: **1. DÔCHODKOVÝ EFEKT** – rast investícií spôsobuje rast agreg. dopytu, rast HDP, zamestnanosti a dôch. **2. KAPACITOTVORNÝ EFEKT** – rast investícií vytvára novú výrobnú kapacitu, kt. zvyš. akumuláciu kapitálu. Za **investície považujeme**: také výdavky, kt. zvyšujú reálnu tvorbu kapitálu, t.j. rozširujú fyzic. zásoby kapitálu. **Investičné výdavky**: investície do fixného kapitálu – výdavky na nákup strojov, technol. zariadení, výrobn. budov; investície do bytovej výstavby – byty, obytné domy; investície do prírastku zásob – zvýšenie množst. tovarov na sklade, surovín. **Investície členíme**: **OBNOVOVACIE INVESTÍCIE** – slúžia na obnovenie opotrebov. kapitál. statkov. **ČISTÉ (ROZVOJOVÉ) INVESTÍCIE** – slúžia na rozšir. hospodárskej aktivity, nákup dodatoč. kapitál. statkov. **Súčet čistých a obnovovacích investícií predstavuje**: **HRUBÉ INVESTÍCIE**. Pretože medzi úsporami a investíc. nepôsobí rovnosť, vzniká situácia: **Medzera úspor** – t.j. skutočnosť, že uvažované investície sú nižšie ako úspory. **Medzera investícií** – t.j. uvažované investície sú vyššie ako úspory. **Investície rozlišujeme na**: **AUTONÓMNE INVESTÍCIE** – sú vyvolané rastom počtu obyvateľstva, inovač. aktivitou a potrebou zavádzať nové výrobné technológie. **INDUKOVANÉ (VYVOLANÉ) INVEST.** – závisia od veľkosti dôch. (produktu) a vedú k rozšir. existujúceho výrobného zariadenia. **Činitele pôsobiace na výšku investícií**: Podnikatelia investujú vtedy, keď očakávajú, že vložené investície im prinesú zisk, teda keď ich príjmy budú vyššie ako náklady na investície. Investič. rozhodnutia ovplyvňujú: 1. Príjmy; 2. Náklady investovania; 3. Očakávania; 4. Dane a daňový systém; **Vplyv daní na úspory**: Výšku úspor a investícií ovplyvňuje popri úrokovej miere aj miera zdanenia graf č. 4, str. 368 *Vplyv úrokovej miery na dopyt a ponuku úspor a investícií*. Krivka S je stúpajúca, rastúca, pretože ak rastie reálna úroková miera, zvyšuje sa objem úspor (ponuka úspor; graf č. 5, str. 368 *Vplyv daní na úspory a investície*. Dopyt po úsporách znázorňuje krivka I, kt. je kles., pretože ak rastie reálna úroková miera, klesá dopyt po úveroch. *Vplyv daní na dopyt po investíciách* graf č. 6, str. 369 – Zvýšený dopyt po invest., zvýši úrokovú mieru z 8% na 9%. **HRANIČNÝ SKLON K SPOTREBE A HRANIČNÝ SKLON K ÚSPORÁM**: **Hraničný** – dodatočný, prírastkový. Závislosť medzi dôch., spotrebou a úsporami môžeme vyjadriť pomocou kategórií. Sklon k spotrebe a sklon k úsporám. Vzťah medzi spotrebou (C) a dôchodkom (Y): C/Y sa nazýva **sklon k spotrebe**. Sklon k spotrebe vyjadruje podiel spotreby na dôch., ukazuje aká časť dôch. sa spotrebuje. Pomer medzi prírastkom spotreby (ΔC) a prírastkom dôchodku (ΔY) sa nazýva **hranič. sklon k spotrebe**: $\Delta C / \Delta Y$. **Hranič. sklon k spotrebe**: predst. množst. dodatoč. spotr. vytvorenej dodatoč. dôch., to znamená, že ukazuje, o koľko sa zvýši spotreba ľudí, ak ich dôch. vzrastie o jednu peniažnú jednotku. Zkradlovým obrazom sklonu k spotrebe, teda pomeru medzi úsporami a dôchodkom, je **sklon k úsporám**: S/Y . Pomer medzi prírastkom úspor (ΔS) a prírastkom dôch. (ΔY) sa nazýva **hraničný sklon k úsporám** $\Delta S / \Delta Y$. **Hraničný sklon k úsporám**: predst. dodatoč. úspory vytv. dodatoč. dôch., vyjadruje prírastok úspor vyvolaný prírastkom dôch. o jednu jednotku. Pre vzťah sklonu k spotrebe a sklonu k úsporám

platí: $C/Y + S/Y = 1$; $S/Y = 1 - C/X$. Zároveň pre vzťah hranič. sklonu k spotr. a hranič. sklonu k úsporám platí: $\Delta C/\Delta Y + \Delta S/\Delta Y = 1$; $\Delta S/\Delta Y = 1 - \Delta C/\Delta Y$. **TEÓRIA SPOTREBY A ÚSPOR. INVESTIČNÝ MULTIPLIKÁTOR A AKCELERÁTOR: Teória relatívneho dôch. (Duesenberry):** Teória relat. dôchodku vychádza z predpokladu, že Spotreba nezávisí od absolútnej výšky dôchodku, ale je urč. relatívnu výškou dôch. Relatívny dôch. – úroveň spotreby, na akú si ľudia zvykli. **Teória permanentného dôch. (Friedman):** Teória perman. dôch. – celková spotreba je daná úrovňou minulého, bežného a budúceho očakávaného dôchodku. **Teória životného cyklu:** Teóriu živ. cyklu vypracoval Franco Modigliani – nositeľ Nobelovej ceny. Podľa tejto **teórie životn. cyklu** jednotlivci plánujú spotrebu a úspory na dlhé obdobie s cieľom rozdeliť svoju spotrebu najlepším možným spôsobom počas celého svojho života. **Likviditné obmedzenie** sa prejavuje vtedy, keď si spotrebiteľ nemôže požičať peniaze na to, aby si pri očakávanom vyššom budúcom dôch. zabezpečil bežnú spotrebu. **Investičný multiplikátor:** Jedným z najdôlež. ukazovateľov economic. úspechu krajiny je **dosiahnutá úroveň a rast HDP**. Zároveň sa ukazuje, že zvýšenie investícií vyvolá zvýšenie dôch. a zamestnanosti, zníženie investícií zase povedie k ich poklesu. Tieto výkyvy umožňuje vysvetliť investičný multiplikátor. Invest. multiplikátor ukazuje, že celkový výstup sa mení, ak sa menia autonómne výdavky. **Investičný multiplikátor je koef., kt. udáva, o koľko sa zvýši dôch., ak sa zvýšia investície.** Z formálneho hľadiska je IM koeficient, kt. vyjad. kvantitatívny vzťah medzi prírastkom dôchodku a prírastkom investícií. Veľkosť závisí aj od veľkosti hranič. sklonu k spotrebe, prípadne od hranič. sklonu k úsporám. Vzťah medzi investíciami a domácim produktom môžeme vyjadriť: $\Delta Y = k \cdot \Delta I$; ΔY – prírastok domáceho produktu, k – investič. multiplikátor, ΔI – prírastok investícií; Z toho vyplýva: $k = \Delta Y / \Delta I$. Tento vzťah vyjad. vlastne **efektívnosť investícií**. Prírastok investícií ΔI môžeme vyjadriť ako rozdiel prírastku domác. produktu a prírastku spotreby: $\Delta I = \Delta Y - \Delta C$; Ak má byť spl. podm. rovnováhy, t.j. $S = I$, potom platí $\Delta I = \Delta S$, vydáme to výrazom ΔY . **Multiplikačný proces rastu dôchodku** prebieha vtedy, ak sú splnené určité podmienky: je potrebné, aby investície, kt. majú multiplik. účinok, vystupovali len ako Zdroj dodatoč. dôch. investície majú multipl. účinok, ak exist. nevyužit. výrobn. zdroje (voľné prac. sily, zásoby surovín..) *na str. 372v tabuľke.* **Mechanizmus akcelerátora:** Akcelerátor ukazuje, že prírastok dôch. a teda aj rast dopytu, vyvolá rast, zrýchlenie dopytu po investíciách. Rýchle tempo rastu dôch. – rýchle tempo rastu investícií a naopak. Závislosť investícií od prírastku dôchodku možno vyjadriť: $\Delta I = a \cdot \Delta Y$; a – akcelerátor; Akcelerátor teda ukazuje **Závislosť medzi rastom dôch. a rastom investícií.** **EKONOMICKÝ RAST A EKONOMICKÝ CYKLUS: EKONOMICKÝ RAST A JEHO ZDROJE: Podstata a charakteristika ekonomického rastu:** Cieľom ekonomického rozvoja v ekonomike je rast kvality života jej obyvateľov. Tá závisí od výkonnosti ekonomiky, od celk. úrovne HDP a od ekonom. rastu. **Ekonom. rast** predstavuje také zmeny v hospodárstve, kt. sa prejavujú v prírastku základných makroekonomických veličín v čase. V krátkom období ide o prírast. reálneho HDP, v dlhom období ide o rast potenciálneho produktu. Economic. rast je proces, kt. zvyšuje schopnosť ekonomiky vyrábať tovary a služby, preto sa vyjadruje pomocou reálnych ekon. veličín (reálny HDP) O ekonomickom raste môžeme hovoriť vtedy, keď celk. objem reálneho HDP v danom období (Y_t) je > ako v predchádzajúcom období (Y_{t-1}) t.j. $Y_t > Y_{t-1}$. **Ekonom. rast môžeme vyjadriť tromi spôsobmi:** **1. V absolút. hodnote** ako prírastok reálneho produktu medzi dvomi obdobiami t.j. $\Delta Y = Y_t - Y_{t-1}$. Ak je rozdiel medzi $Y_t - Y_{t-1} > 0$, tak to znamená, že výkonnosť ekonomiky sa zvýšila. **2. Ako koeficient ekonomického rastu (r)**, kt. možno vyjadriť ako podiel hodnoty

reálneho HDP v čase t a hodnoty reálneho HDP v čase $t-1$; $r = Y_t / Y_{t-1} \times 100\%$; **3. Ako tempo ekonomického rastu (G)**, kt. možno vyjadriť ako relat. podiel absolút. prírastku reálneho HDP v danom období a dosiahnutej úrovne reálneho HDP v predchádzajúcom období: $G = Y_t - Y_{t-1} / Y_{t-1} \times 100\%$. Tento ukazovateľ vyjad. akým tempom rastie reálny HDP. Život. úroveň obyvateľov závisí od HDP pripadajúceho na 1 obyvateľa. Preto dôlež. ukazovateľom je prírastok HDP na jedného obyvateľa. Len v podm., keď je tempo rastu reálneho HDP vyššie, ako je tempo rastu obyvateľov, možno hovoriť o raste životnej úrovne. **ZDROJE EKONOMICKEHO RASTU**: Rast život. úrovne závisí od rastu reálneho HDP na jedného obyvateľa. Reálny HDP na obyvateľa vyjad., že množs. tovarov závisí od toho, koľko tovarov dokáže pracovník vyrobiť a od počtu ľudí, kt. pracujú. To zn., že rast reálneho HDP závisí od rastu produktivity práce a od počtu economic. aktívneho obyvateľstva. Z toho vyplýva, že hlavným zdrojom economic. rastu je **rast produktivity práce**. **Produktívita práce** – množs. tovaru vyrobené za určitý čas. Produktivita práce je najdôležitejším faktorom, kt. ovplyvňuje celk. výkonnosť ekonomiky, tempo rastu reálneho HDP a životnú úroveň obyvateľov. **Ekonomický rast závisí** od množs. používaných výrobných faktorov (VF) – čo sa považuje za **kvantitatívne (extenzívne) zdroje rastu**, a od kvality a efektívnosti – **kvalitatívne (intenzívne) zdroje rastu**. **FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE PRODUKTIVITU PRÁCE**: Medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce **produktivitu práce patria**: **ĽUDSKÝ KAPITÁL**: je súhrn vrodenej a získanej vedomostí, schopností, zručností a kvalifikácie, kt. ľudia disponujú. Rozlišujeme: **Všeobecný ľudský kapitál** – je využiteľný v rôznych zamestnaniach a v rôznych firmách, ide o vedomosti a schopnosti získané vo všet. stupňoch vzdelávacej sústavy. **Špecifický ľudský kapitál** – je využiteľný v konkrétnej firme a získaná kvalifikácia sa získava formou ďalšieho vzdelávania v konkrétnej firme. Investície do ľudského kapitálu prispievajú k zvyšovaniu odborných a profesionálnych schopností ľudí, ich tvorivosti, čo napomáha rastu produkt. práce zamestnancov danej firmy. Zároveň sa tým zvyšuje produkt. práce aj iných ľudí, iných firiem ako aj efektívnosť ekonomiky ako celku. **FYZICKÝ KAPITÁL**: Produktivita práce nezávisí len od vzdelania a kvalifikácie ľudí, ale aj od množst. technic. úrovne strojov, zariadení a budov. Množstvo fyzického kapitálu závisí od výšky úspor a investícií. Je potrebné novými investíciami zabezpečiť výmenu starých investičn. statkov novým a efektívnejším fyzickým kapitálom. Veľký význam pre efektívne využívanie kapitálu predstavujú: **vládne investície smerujúce do spoločenskej infraštruktúry** (cesty, diaľnice, zavlážovacie systémy) a **investície do ochrany život. prostredia, zdravia**. Takéto projekty prinášajú externé úspory, kt. nemôžu dosiahnuť súkromné firmy. Investície do týchto oblastí realizuje vláda. Lepšia a modernejšia vybavenosť práce kapitálovými statkami (modernejšími a výkonnejšími strojmi, výpočtovou technikou.) je jedným z najdôležitejších faktorov zvyšovania produktivity práce. **TECHNOLOGICKÉ ZMENY A INOVÁCIE**: Technolog. zmeny ako výsledok technic. pokroku vedú k **zmenám vo výrobných procesoch** a k výrobe nových, technicky dokonalejších tovarov. Technický pokrok – predpoklady pre výrazné technolog. zmeny, urýchľuje proces inovácií. **Invencia** – nová myšlienka, vynález, kt. je dôležitým, ale len začiatočným momentom procesu technolog. zmeny. Invencia sama o sebe nevytvára efekt. **Inovácia** – znamená, že dochádza ku konkrétnej aplikácii, uplatneniu invencie v praxi. Je to realizácia invencie. **PÔDA A PRÍRODNÉ ZDROJE**: **Prírodné bohatstvo – obnoviteľné prírodné zdroje** – lesy, ryby v moriach; **neobnoviteľné prírod. zdroje** – ropa, uhlie. Dôležité je využívanie **vzájomnej substitúcie prírodných zdrojov kapitálovými statkami**. Vlastníctvo napr. pôdy, prírod. zdrojov nie je samo o sebe faktorom

ekonom.rastu,ale dôležitá je schopnosť ľudí vedieť efektívne tieto zdroje využívať pomocou moderných technológií.**PODNIKATELSKÉ A MANAŽÉRSKE SCHOPNOSTI:Zdroj zvyšovania produktivity-ľudská tvorivosť, podnikavosť, iniciatíva a aktivita ľudí.**Z economic.hľadiska je tvorivosť, iniciatíva a podnikanie je tým najdôležitejším zdrojom bohatstva národa a zdrojom

ekonom.rastu.**SPOLOČENSKOINŠTITUCIONÁLNE A PRÁVNE**

PROSTREDIE: Predpokladom zvyšovania produktivity práce a tempa ekon.rastu je slobodné, **rovnoprávne postavenie politických a economic.inštitúcií.** Predpokladom uplatnenia ľudských schopností v prospech ekon.rastu je existencia takého spoločens.systému, kt. umožní **vytvorenie podmienok pre uplatnenie tvorivosti a podnikavosti.** Politická a ekonomická **dôvera vo finančný a bankový systém,** spoločenská stabilita tiež, napomáha ekonomickému rastu. **TEORETICKÉ NÁZORY NA**

EKONOMICKÝ RAST:NEOKEYNESOVSKÉ TEÓRIA EKON.RASTU: J.M.Keynes

predpokladá, že k problémom ekonom.rastu treba **pristupovať zo strany dopytu.** Tieto keynesovské modely ekon.rastu (E.D.Domar, R.F.Harrod) vychádzajúce zo strany dopytu **považujú za hlavný faktor ekon.rastu investície ako súčasť agregátneho dopytu.** Podľa

Keynesa investície vytvárajú dôch., ale nemajú vplyv na výrobnú kapacitu. **DOMAROV**

MODEL RASTU: Domar ukázal, že investície **rozširujú existujúcu výrobnú kapacitu**

a zároveň **vytvárajú nový dôchodok.** Využíva pritom princíp **investičného**

multiplikátora. Podľa Domara prírastok investícií musí byť taký veľký, aby pôsobením

multiplikátora vyvolal rast dopytu–kt.zabezp.využívanie rastúcej výrobnéj kapacity. **Rovnica**

ponuky: $\Delta P = I \cdot \delta$. Prírastok výroby (ΔP) vypočítame tak, že investície I vynásobíme ich

priemernou produktivitou (δ). **Rovnica dopytu:** $\Delta Y = \Delta I \cdot 1/\alpha$; $\alpha = S/Y$. Prírastok dôch. ΔY

vypoč.tak, že prírastok investícií vynás. multiplikátorom $1/\alpha$; pričom $\alpha = S/Y$ je sklon

k úsporám. **Rovnica vyjadrujúca rovnosť medzi prírastkom ponuky ΔP a prírastkom dopytu**

$\Delta Y: \Delta I \cdot 1/\alpha = I \cdot \delta$. **HARRODOV MODEL RASTU:** Harrodov model rastu využíva **princíp**

akcelerátora, podľa ktorého prírastok dôchodku **vyvolá prírastok investícií** preto, že

zvýšený dôchodok spôsobí rast dopytu po spotrebných tovaroch, čo pôsobí akceleračne na

dopytu po investíciách. Akcelerátorom v tomto modeli je tzv.kapitálový koeficient

c/vyjadruje, koľko jednotiek výrobných fondov treba vynaložiť, aby sme získali jednotku

dotatočnej výroby/ Podľa Harroda tempo rastu dôchodku G vypoč., keď podiel úspor na

dôchodku (s) delíme kapitálovým koeficientom (c): $G = s/c$. Takéto tempo rastu

dôch.zabezp.podľa Harroda dynamickú rovnováhu úspor a investícií. Harrod rozoznáva tie

miery rastu dôchodku: **Zaručená miera rastu**–znamená, že všetky úspory sa použijú na

investície, podnikatelia sú spokojní, pretože výroba sa realizuje a prináša zisk. **Prirodzená**

miera rastu–je maximálna možná miera rastu, pri kt.sa maximálne využívajú všet.výrobné

faktory. Určuje ju rast zamestnanosti a technický pokrok. **Skutočná miera rastu**–sa obyčajne

odchyľuje od zaručenej aj od prirodzenej miery rastu, nemôže však byť vyššia ako

prirodzená miera rastu. **NEOKLASICKÁ TEÓRIA EKON.RASTU:** Iný prístup

k problematike ekon.rastu uplatňujú neoklasické teórie rastu. **Pristupujú k vysvetľovaniu**

otázok z hľadiska ponuky VF. Veľký vplyv na rozvíjanie neoklas.teórii rastu malo–vplyv

technic.pokroku. Neoklasíc.model rastu sa snaží vysvetliť, ako akumulácia kapitálu

a technický a technolog. pokrok určujú ekonom.rast. **Základom a východiskom**

neoklasických teórii rastu je Produkčná funkcia. Množstvo výrobkov, kt.môže byť

vyrobené za určité obdobie, závisí od množstva práce a kapitálu, kt.sa vo výrobe využíva a od

dosiahnutého stupňa rozvoja techniky a technológie. Produkčná funkcia vysvetľuje

vzájomný vzťah medzi celkovým objemom vstupov a celkovým výstupom. **Produkčné**

funkcie:Komplementárne:vyjadruje vzťah medzi vytvoreným produktom a jendotl.výrobnými faktormi–prácou a kapitálom $Y=a.L, Y=b.K$; a, b=koeficienty, vyjadr.množs.produktu. L– celk.množs.vynaloženej práce; K–celk.množs.vynaloženého kapitálu.Najznámejšia je **Cobbova-Douglasova substitučná produkčná funkcia**. Táto produkčná funkcia vychádza z predpokladu, že celkový **objem výroby je funkciou dvoch výrobných faktorov–práce a kapitálu**. Medzi kt.exist.možnosť neobmedzenej vzáj.substitúcie. Predpokladá sa, že objem výroby sa zväčšuje proporcionálne s rovnakým rastom oboch výrobných faktorov. $Y=f(L,K)$. Do produkč.fcie zaviedol **R.M.Solow technický pokrok ako faktor rastu**. Cobbovu–Douglasovu prod.funkciu upravil: $Y=f(K,L,t)$; L=množstvo vynaloženej práce, K–množs.vynalož.kapitálu; Y=fyzický objem, t=technic.zmena ako funkcia času. Podľa neoklasic.modelu závisí ekonomický rast od akumulácie kapitálu, t.j. od miery úspor, od rastu poču obyvateľstva(práce) a od technického pokroku. **TEÓRIE ENDOGÉNEHO RASTU A NOVÁ EKONOMIKA:** považujú za hlavné faktory rastu **vedu, výsku, inovácie, a investície do fyzického a ľudského kapitálu**, chápané ako endogénne zdroje rastu. Technic.pokrok, technologic.zmeny, vedomostí, tvorivé schopnosti–vyžaduje si to stále zvyšovať investície do ľudského kapitálu, čo zabezpečí zvyšovanie odborných a profesionáln.schopností ľudí–zabezpečí sa tým rast produktivity práce v konkrétnej firme. To je tzv. **interný efekt investícií do ľudského kapitálu**. Zároveň sa zvyšuje aj produktivita iných firiem a ich pracovníkov a výkonnosť ekonomiky ako celku. To je tzv. **externý efekt investícií do ľudského kapitálu**. Podľa teórii endogenného ekon.rastu sa na investíciach, kt.majú zabezp.dlhodobý ekon.rast, majú podieľať súkrom. aj verejné investície. **EKONOMICKÝ CYKLUS A JEHO PRÍČINY: CYKLICKÝ VÝVOJ EKONOMIKY:** Výkonnosť ekonomiky jednotliv.krajín sa z roka na rok mení. V krátkom období, v priebehu jedného alebo niekoľkých rokov, môže nastať pokles výkonnosti ekonomiky, resp.pokles tempa rastu reálneho HDP. To znamená, že dochádza ku kolísaniu skutočného HDP okolo potenciálneho HDP. Vzniká tzv. **medzera HDP**. Takéto striedanie vzostupných a zostupných fáz vývoja ekonomiky sa nazýva **cyklický vývoj ekonomiky**. V priebehu tohto pohybu možno pozorovať: streidanie obd.rastu skutoč.HDP a období poklesu skutoč.HDP. Týmto 2 tendenciám zodpovedajú body–vrchol a dno. **Ekonomic.kyklus:** striedanie vzostupných a zostupných fáz vývoja ekonomiky okolo dlhodobého vývojového trendu ekonomiky, kt.je dlhod.vývoj potenciálneho produktu. Ekonomic.výkyvy nemajú žiadnu pravidelnú periodicitu a je takmer nemožné ich včas a presne predvídať. **1.KLASIFIKÁCIA CYKLICKÉHO VÝVOJA Z ČASOVÉHO HĽADISKA:** Typy ekonom.cyklov: **krátkodobé cykly (Kitchinove cykly)**– dĺžka trvania 2–3 roky. Charakteristika: krátkod.kolísanie reálneho produktu ako dôsledok sezónnych vplyvov a výkyvov (napr. v poľnohospodárstve vplyvom počasia a ročného obdobia, v rôznych odvetviach v dovolenkovom období); zmena stavu zásob surovín, materiálu, medziproduktov; **strednodobé cykly (Juglarove cykly)**–dĺžka trvania 6–10 rokov. Vznik a priebeh cyklického pohybu súvisí so zmenami dopytu po investič.statkoch (strojoch, technolog.zariad.) Zmena dopytu závisí aj od zmien úrok.miery; **dlhodobé cykly (Kondratievove alebo Kuznetsove cykly)**–dĺžka trvania 40–60 rokov. Vznik a priebehu cyclíc.vývoja v dlhom časovom obd.súvisí so zásadnými zmenami vo vývoji a využívaní moderných progresívnych technológií–zavádzanie inovácií do praxe. **2.FÁZY EKONOMICKÉHO CYKLU: 2zakl.fazy:** recesia a expanzia; **2ohraničujúce fázy:** dno a vrchol. **RECESIA:** Vo fáze **recesia sa výrazne znižuje agregátny dopyt**, alebo neúmerne znižuje agregátna ponuka, alebo oba javy

nastávajú súčasne. V dôsled toho sa **znižuje výroba a rastie nezamestnanosť**. Znižujú sa dôchodky ekonom. subjektov, zamestnancov, podnikateľov. Podnikom klesajú zisky, klesá aj ich investičná aktivita. Mnohé firmy krachujú. Znižuje sa dopyt po úveroch, a preto klesá aj ich úroková miera. **DNO**: Dolnou ohraničujúcou fázou ekon. cyklu je dno. Predstavuje **najnižšiu úroveň skutočného HDP, najvyššiu nezamestn., najnižš. economic. aktivitu podnik. subjektov, najnižšiu úroveň dopytu**. Je to zároveň aj bod, v kt. sa zastavuje economic. pokles, ekonomika sa pripravuje na obnovu ekonom. aktivity. **EXPANZIA**: Fáza expanzie nastáva, keď **ekonomika rastie výrazne nadpriemerným tempom**. V tejto fáze rastie celková ekonomická aktivita, rastie dopyt firiem po úveroch, zvyšuje sa investič. aktivita podnikateľov, Zvyšuje sa aj spotrebiteľský dopyt po predmetoch dlhodobej spotreby. Ak expanzia trvá príliš dlho a agregáty dopyt rastie tak prudko, že naň agregát. pon. nedokáže reagovať, môže dojsť k tzv. **prehriatiu ekonomiky**. **VRCHOL**: Je to najvyššia úroveň ekonom. aktivity všetkých ekon. subjekt. pred poklesom. V tejto fáze skutoč. produkt dosahuje svoje maximum. Všet. výrob. kapacity sa maximálne využívajú, často aj nad svoju optimálnu úroveň. Ekonomika pracuje nad svoje možnosti, pretože rastie dopyt, čo sa prejaví v prudkom raste cenovej hladiny. Z charakteristiky fáz vyplýva, že krátkodobé výkyvy sú nepravidelné a len ťažko predídateľné. Recesia aj expanzia môžu mať globálny charakter. Pre recesiu je typic. pokles inflácie a pre fázu vrchol je typická rastúca inflácia. **3. MECHANIZMUS KRÁTKODOB. VÝKYVOV VYVOLANÝ ZMENAMI AGREGÁTNEHO DOPYTU A AGREGÁTNEJ PONUKY**: **Cyklus vyvolaný zmenami agregátneho dopytu**: Zmeny agregát. dopytu môžu vyvolať tzv. **dopytové šoky**, ku kt. môže dojsť napr. pre pesimistické, optimistické očakávania spotrebiteľov a podnikateľov v dôsledku politických a vojnových udalostí. Dopytový šok môžu vyvolať aj zmeny vládnych výdavkov, miery zdanenia, zmeny zahraničného dopytu úrokovej miery. Menová expanzia spôsobí pokles úrokovej miery, v dôsledku čoho sa zvýši dopyt po úveroch, čo vyvolá rast investič. a spotrebiteľského dopytu. **Cyklus vyvolaný zmenami agregátnej ponuky**: Príčinou cyklic. výkyvov na strane ponuky sú tzv. **ponukové šoky**, ako napr. zmeny v produktivite práce, nepriaznivé počasie, zmeny cien energet. zdrojov., zmeny cien surovín a materiálov. Ak dôjde k celk. zvýšeniu výrob. nákladov, podniky budú vyrábať a dodávať na trh menšie množstvá tovarov a služieb, čím sa zníži úroveň agregát. ponuky. Ekonomiku charakterizuje stagnácia (zníženie skutočného produktu) a súčasne zvýšenie cenovej hladiny (inflácia). Vzniká **recesia**. Taká situácia v ekonomike, keď sa v krátkom období zníži skutoč. produkt a súčasne sa zvýši cenová hladina, sa nazýva **stagnácia**. **TEORETICKÉ NÁZORY NA PROTICYKLICKÉ OPATRENIA: KEYNESOVSKÁ EKONOMICKÁ TEÓRIA** – za hlavný zdroj cyklic. výkyvov považujú: zmeny agregát. dopytu súvisiace s vnútornou nestabilitou trhovej ekonomiky. Výkyvy agregát. dopytu vyvolávajú: výkyvy výroby, zamestnanosti, HDP. Zníženie agregát. dopytu nastáva napr. v dôsledku pesimist. očakávaní podnikat., čo znižuje dopyt po investíciách, alebo v dôsledku pesimistických očakávaní spotrebiteľov, čo spôsobuje pokles dopytu po spotrebných tovaroch a službách. Kľúčová úlohu v Keynesovej teórii majú **investície**. Ak klesá agregát. dopyt, znižujú sa najskôr čisté investície, až úplne zaniknú. Ak sú ziskové očakávania pesimist., podnikatelia preferujú likviditu a investičné rozhodnutia odkladajú do budúcnosti – procesy postupne vyústia do recesie. Ak sú ziskové očakávania optimistické, vzrastú investície a agregát. dopyt, v dôsledku toho sa zvyšuje celková ekonomická aktivita a nastupuje fáza expanzie – dopyt po investíciách, zvyšujúca výroba a zamestnanosť. **Monetárna teória cyklu** – je v protiklade s týmto zdôvodnením príčin cyklických výkyvov ekon. Odmietajú názor, že cyklic. vývoj spôs. vnútorná nestabilita trhovej

ekonomiky. Príčiny cyklického kolísania nachádzajú vo vonkajších exogénnych faktoroch. Monetárne teórie považujú za hlavnú príčinu cyklic. kolísania ekonomiky zmeny **množstva peňazí a zmeny úrokovej miery**, čo vyvoláva tzv. dopytové šoky. K najznámejším predstaviteľom týchto teórií patrí M. Friedman a F.A. Hayek. **Monetaristická teória M. Friedmana považuje za hlavnú príčinu cyklických výkyvov nesprávnu peňažnú a úverovú politiku štátu.** Predstavitelia novej rakúskej školy F.A. Hayek, L.E. Missess a M.N. Rothard, považujú za hlavnú príčinu cyklic. vývoja: dopytové šoky vznikajúce ako dôsledok zmien peňažnej zásoby. Podľa **F.A. Hayeka** ekonom. nerovnováhu vyvol. peniaze, konkrétne *bankové úvery*. Hayek nekôr doplnil svoju peňažnú teóriu ekon. cyklu o *reálne faktory*. Najdôležitejším prínosom je Hayekov záver, že zmena množstva peňazí v obehú a zmeny v objeme ponúkaných úverov vyvolávajú situácie – peniaze smerujú tam, kde by za normálnych okolností nesmerovali – škodlivé. Podľa **rakúskej školy** – príčiny cyklic. vývoja ekonomiky spočíva: vo fáze expanzie – pretože vtedy sa zvyšujú zlé úvery a investície vo fáze recesie – je to začiatok procesu ozdravovania ekonomiky. **EXOGENNE A ENDOGENNE TEÓRIE CYKLICKÉHO VÝVOJA EKONOMIKY:** Podľa toho, kde vzniká príčina cyklic. výkyvov rozdeľujeme: **exogénne (externé) teórie** – považujú za hlavné príčiny výkyvov vonkajšie faktory (vojny, politické a spoločenské zmeny, voľby, zmeny svetových cien surovín a energií, vedec. a techn. objavy, niektorí uvádzajú aj vplyv počasia, klimatick. zmien.); **endogénne (interné) teórie** – predpokladá sa, že trhové sily zlyhávajú, že ekonomika nevyužíva úplne exist. výrobn. zdroje. Považujú za hlav. príčiny vnút. faktory, kt. sú súčasťou ekon. systému (pokles dopytu po spotrebn. tovaroch, pokles agregát. dopytu, pokles dopytu po investíciách) S týmito teóriami súvisí aj pôsobenie **princípu multiplikátora a akcelerátora.** **PENIAZE A PEŇAŽNÝ TRH; FUNKCIE PEŇAZÍ A ICH FORMY:** **Peniaze** – sú všeobec. ekvivalentom, kt. sprostredkúva výmenu všet. ostatných statkov na trhu. Peniaze možno definovať ako aktívum, kt. prijímajú všetky ekon. subjekty pri platení za tovary a služby. Sú jednou z foriem bohatstva. Ale bohatstvo je širší pojem. Bohatstvo zahŕňa všetky aktíva – okrem peňazí aj cenné papiere, nehnuteľnosti, spotreb. predmety. **Peniaze sú stavovou veličinou** – vypovedajú o tom, aké množstvo peňazí má človek v danom okamihu. **Dôchodok je tokovou velič.** – vyjadruje tok príjmov za určité časové obdobie. Peniaze sú aktívum, kt. má špecif. vlastnosti: peniaze majú **nulovú elasticitu výroby a substitúcie** – nemožno ich nahradiť iným statkom; sú **dokonale likvidné** – pri ich výmene za iné aktíva netreba vynaložiť dodatoč. náklady (transakčné náklady). **FUNKCIE PEŇAZÍ:** Peniaze plnia v trhovej ekonomike tri funkcie. Fungujú ako: **1. Vo funkcii výmenného (transfakčného) prostriedku:** peniaze sprostredkúvajú obeh tovarov, uľahčujú výmenu tovarov a služieb. Ak sa výmena uskutoč. prirodzene – jeden statok sa vymení za iný statok – takáto výmena sa nazýva **barter**. Je tam obojstranný záujem účastníkov výmeny o statok, kt. ponúka partner. **Nevýhoda:** nutnosť obojstr. zhody účastníkov. **2. Funkcia peňazí ako zúčtovacej jednotky:** schopnosť byť mierou hodnoty (ocenenia) celej masy tovarov a služieb. Hodnota tovaru vyjad. pomocou peňazí je cena tovaru. Predst. množstvo peňazí, za kt. je možné vymieňať tovar kúpiť. **3. Peniaze vo funkcii uchovávateľa hodnoty:** umož. prenášať hodnotu do budúcnosti, udržiavať kúpnu silu v čase. Sú zhromažďované ako úspory s cieľom budúcich nákupov tovarov a služieb. Peniaze sa môžu hromadiť vo forme hotovosti alebo ako vklady v bankách. Vo funkcii uchovávať hodnoty môžu okrem peňazí vystupovať aj ďalšie statky – nehnuteľnosti, šperky, umelecké predmety. **VÝVOJ FORIEM PEŇAZÍ:** V stredoveku, v staroveku vystupovali tzv. **tovarové peniaze** – dobytok, kožušiny, plátno, soľ **Nevýhody** – zlá deliteľnosť, obmedzená trvanlivosť

a skladovateľnosť. Viac sa osvedčili **drahé kovy** (zlato, striebro) – boli zriedkavé, prenosné, dobré deliteľné a trvanlivé (neznehodnocovali sa vonkajšími vplyvmi). Zlaté peniaze vystupovali najskôr vo forme zrníkov a rôznych odliatkov, neskôr sa zo zlata razili mince – zlaté, strieb., medené. Ich hodnota bola založená na hodnote mincového kovu. Predstavovali **plnohodnotné peniaze** – fcia všeobecn. ekvivalentu sa opierala o ich vlast. vnút. hodnotu. Nedostatky: boli veľmi ťažké, falšovanie. Nominálna hodnota mincí sa čoraz viac odchyľovala od ich reálnej hodnoty (od hodnoty v nich obsiahnutého kovu). Z plnohodnotných peňazí sa tak stávali **neplnohodnotné peniaze**. Rozvoj časom ukázal, že na sprostredk. obehu tovarov nie je nevyhnutná fyzická prítomnosť zlata. Zlato vo fcií peňazí možu nahradiť iné transakč. prostr.: **neplnohodnotné mince a papierové mince**, kt. sú len symbolmi skutočných peňazí (plnohodnotných mincí). Štát dával do obehu drobné mince, kt. zákonom urč. ich nominálnu hodnotu. Papierové peniaze majú v porovnaní v plnohodnotn. peniazmi mnoho výhod: sú ľahšie prenosné ako kov, lacnejšie vyrobiteľné, rozmnožiteľné i nahraditeľné než kovové mince. Papierové peniaze mali najskôr podobu **bankoviek** – banky ich vydávali ako potvrdenky o uložení urč. množstva zlata (peňazí) v banke. Boli vymeniteľné za zlato. Bankovky – najrozšírenejší druh hotových peňazí daných do obehu bankou. Ďalšou formou papier. peňazí boli **štátovky**, kt. vydával štát na krytie svojich výdavkov. Mali zvyčajne nízku nomin. hodnotu, neboli kryté zlatom. Neplnohodnotné mince a papierové peniaze sa označujú – ako **peniaze s núteným obehom**. Nasledovali: **bankové (depozitné, žirové) peniaze** – sú to peniaze, kt. sa tvoria na zákl. bankovo-úverových operácií. Ide o bezhotovostné peniaze, kt. nemajú vecnú podobu, exist. len v podobe ihneď splatných, netermínovaných bankových účtoch. Ponuka peniaze môžu vystupovať v týchto vonkajších formách: **DROBNÉ KOVOVÉ MINCE; PAPIEROVÉ PENIAZE** – bankovky, štátovky. / Papierové peniaze spolu s mincami tvoria obeživo / **BANKOVÉ (DEPOZITNÉ) PENIAZE** – ide o vklady bez výpovednej lehoty, kt. možno kedykoľvek vybrať, a o iné vklady premeniteľné na šeky. Exist. v bezhotovost. podobe, ale možno ich rýchlo zmeniť na hotovosť; **KVÁZIPENIAZE** – ide o prostriedky s nižším, ale stále relat. vysokým stupňom likvidity. Sú to: termínované vklady t.j. vklady s určitou výpovednou lehotou; vklady na devízových účtoch; likvidné cenné papiere, predovšetkým vládne obligácie. Papierové peniaze sa v platobnom styku čoraz viac nahrádzajú tzv. **ELEKTRONICKÝMI PENIAZMI**: Prinášajú mnohé výhody – sú rýchlejšie, spoľahlivejšie a informatívnejšie ako šekové knižky. **PEŇAZNÉ AGREGÁTY A ICH ŠTRUKTÚRA**: Existujú dva prístupy k vymedzeniu peňazí: **Teoretický prístup** – Zdôraz. skutoč., že economic. teória pokladá za kľúčovú vlastnosť *peňazí ich používanie ako prostriedok výmeny* a preto do veličiny peňaž. zásoby zaraďujú len aktíva, kt. plnia túto funkciu (hotovosť, vklady na požiadanie, cestovné šeky). **Empirický prístup** – o vymedzení peňazí sa rozhoduje na zákl. pozorovania, kt. veličina najlepšie slúži ako indikátor inflácie či hospod. cyklu. Pripúšťa sa **viacvariantné chápanie peňazí a použitie viacerých peňažných agregátov**. **PEŇAZNÉ AGREGÁTY**: sú ukazovatele peňažnej masy, kt. sa líšia navzájom stupňom likvidity. Najvyšší a najlikvidnejší je peňažný agregát M1. **Peňažný agregát M1** zahŕňa najlikvidnejšie formy peňazí. Zvykne sa označovať transakčné peniaze. Je súhrnom obeživa a bank. vkladov na požiadanie. Tieto aktíva možno v každom okamihu bezprostr. použiť na platby. M1 tvoria prostriedky, kt. možno okamžite platiť. **Štruktúru agregátu M1 tvoria najmä tieto komponenty**: mince a papierové peniaze (t.j. obeživo, hotové peniaze); bank. vklady bez výpoved. lehoty; vklady na šekových účtoch; cestovné šeky. **Peňažný agregát M2 tvoria** – M1 a termínované vklady a úspory v bankách, sporiteľniach (vklady s výpovednou lehotou a to

až do určitej výšky) NBS monitoruje peňažný agregát M2. M2 je definovaná ako – M1 (obeživo a neterminované vklady) a kvázipeniaze (terminované vklady a vklady cudzej meny): $M2 = M1 + \text{kvázipeniaze}$. **Peňažný agregát M3:** Štrukt. tvoria: M2, veľké termínov. vklady, ďalšie zložky s nižším stupňom likvidity. Patria sem v podstate všetky vklady prinášajúce úrok. **PEŇAŽNÝ TRH. TEÓRIE DOPYTU PO PENIAZOCH (Kenveosovská a monetaris. teória):** **PONUKA PEŇAZÍ:** Ponuka peňazí predst. množst. peňazí v obehu, kt. má ekonomika k dispozícii. Zahrňa dve zložky – obeživo a bank. vklady. Oplyvňuje ju predovšetkým monetárna politika centrál. banky. **Monetaristi** považujú **ponuku peňazí** (nominálne množstvo peňazí) za **exogénne** danú veličinu, necitlivú na zmenu výšky úrokových sadzieb. Predpokl. sa, že centrál. banka využíva svoje nástroje tak, aby udržiavala ponuku peňazí na danej úrovni. Naproti tomu sa ponuka peňazí v keynesovskom chápaní (hlavne v postkeynesovskom) sa ponuka peňazí nepovažuje za exogénnu veličinu centrálnej banky. Centrál. banka nemôže plne určovať množst. peňazí v obehu, môže ho len ovplyvňovať. Postkeynesovci zdôrazňujú **endogénny** charakt. ponuky peňazí, t. j. onuka peňazí je vo veľkej miere výsledkom úverovej politiky. Ponuka peňazí v monetaristickom a keynesovk. chápaní – krivka str. 426. **DOPYT PO PENIAZOCH A KRIVKA DOPYTU PO PENIAZOCH:** Dopyt po peniazoch je dopyt po reálnych hotovostiach. Ľudia chcú mať peniaze pre ich kúpnu silu, t. j. pre množstvo statkov a služieb, kt. si za ne môžu kúpiť. Dopyt po peniazoch (t. j. množst. peňazí, kt. si subjekty želajú držať) vydsvetľuje **teória preferencie likvidity**, kt. rozpracoval **J.M. Keynes**. Táto teória je spojená s tromi motívmi držby peňazí: **1. transakčným motívom** – vyplýva z čas. nesúladu medzi príjmom dôch. (tržieb) a ich vydávaním. Ide o to, že dôch. sa subjektom vypláca jednorazovo, ale spotreba sa realizuje permanentne, z čoho vypl. potreba stále držať jeho časť vo forme peňazí. **2. opatrnostným motívom** – tento motív vyplýva z nutnosti držať nejaké peniaze pre prípad neočakávaných výdavkov. **3. špekulačným motívom** – súvisí s fciou peňazí ako uchovávať hodnoty. Tento motív sa prejavuje v snahe získať dodatoč. majetok výhod. nákupmi a predajmi. Presadzuje sa v transakciách s cennými papiermi a majetkovými aktívami. **Dopyt po peniazoch teda závisí od výšky dôchodku (produktu), úrokovej miery a cenovej hladiny.** **Keynesovci** považujú dopyt po peniazoch za vysoko citlivý na úrokové sadzby. Závislosť peňažného dopytu od výšky úrokovej miery je vyjadrená – Dopyt po peniazoch – str. 427. Ak sa dôchodok, alebo cenová hladina mení, vyvoláva to zmenu dopytu po peniazoch. S držbou peňazí sú spojené isté náklady – **NÁKLADY OBETOVANEJ PRÍLEŽITOSTI**. Ak ekonom. subjekt drží peniaze, potom prichádza o úrok, kt. by mohol získať na úročené vklady alebo cenné papiere. **ROVNOVÁHA NA PEŇAŽNOM TRHU:** **Peňažný trh** je trh, kde sa poskytujú krátkodobé úvery a získavajú krátkodobé peňažné pôžičky, kt. platnosť nepresahuje jeden rok. Trhovú (rovnováž.) úrok. mieru urč. prieseč. kriviek P peňazí a D peňazí. Pri vyššej úrok. miere by ponuka peňazí prevyšovala peňažný dopyt, čo by vyvolávalo tlak na zníženie úrok. miery. Naopak, pri poklese úrok. miery pod rovnováž. úroveň by dopyt po peniazoch prevýšil ich ponuku a úrok. miera by bol tlačaná smerom hore. **Bod E** je bodom rovnov. na peňaž. trhu (dopyt po peniazoch = ponuke peňazí) a, iE“ je rovnovážne úrok. miera. **Rovnováha na peňažnom trhu sa teda dosahuje pohybom úrokovej miery.** Tá musí dosiahnuť takú úroveň, pri kt. sú subj. spokojné s peňaž. zostatkami, kt. držia. Rovnováha je pohyblivá, t. j. ustavične sa mení pod vplyvom pôsobenia rôznych faktorov. **NÁSTROJE MONETÁRNEJ POLITIKY:** **MONETÁRNA POLITIKA** – je zameraná na kontrolu množst. peňazí v obehu a úrokovej miery s cieľom ovplyv. rozhodujúce makroekon. veličiny.

Najdôležitejšími nástrojmi monetárnej politiky – kt. centrálna banka kontrolu úverové zdroje, ponuku peňazí a úrokové sadzby, sú nasledujúce nástroje: **1. Operácie na voľnom trhu:** Je to najpreferovanejší nástroj centrálnej banky na ovplyvňovanie ponuky peňazí pretože: sú rýchle a pružné; vopred možno určiť presnú zmenu množstva peňazí; týmto nástrojom možno zmeniť ponuku peňazí aj o malé sumy. Ich podstatou je nákup alebo predaj štátnych cenných papierov centrálnou bankou, čím sa znižuje alebo zvyšuje ponuka peňazí a teda zdražuje alebo zlacňuje úver. Prejaví sa to: v dopyte po statkoch a službách, v dopyte po investíciách domácností, firiem, štátu. **2. Úrokové sadzby centrálnej banky:** Ďalšími nástrojmi monopolu je – diskontná sadzba a reposadzba. **Diskontná sadzba** – úroková sadzba, za ktorú poskytuje úvery centrálna banka obchodným bankám v prípade, že nemajú dostatok zdrojov. Diskontná sadzba predstavovala zhruba do konca minulosti pomerne významný nástroj monetárnej politiky, pomocou ktorej sa ovplyvňuje celkové zdroje bánk. Dnes sa častejšie používajú tzv. **repo operácie**, pri ktorých centrálna banka poskytuje komerčným bankám úvery so zaisťovacím prevodom cenných papierov. **REPO SADZBA** – je priemerná úroková sadzba na sekundárnom trhu so štátnymi pokladnicami, poukážkami a pokladničnými poukážkami centrálnej banky. **3. Politika povinných minimálnych rezerv:** Povinné rezervy neslúžia iba na zabezpečenie likvidity a solventnosti bankového sektora, ale predovšetkým sú nástrojom centrálnej banky na ovplyvňovanie a regulovanie množstva peňazí, teda ponuky peňazí. **Politika povinných minimálnych rezerv** sa považuje za najdrastickejší spôsob ovplyvňovania množstva peňazí, pretože pomocou neho **možno dosiahnuť príliš veľkú a náhlu zmenu**. **4. Intervencie na devízových trhoch:** Intervencie na devízových trhoch predstavujú transakcie spojené s nákupom alebo predajom mien iných krajín centrálnou bankou. Tieto operácie uskutočňuje centrálna banka najmä vtedy, keď sa uplatňuje systém pevného menového kurzu. Tento nástroj monetárnej politiky slúži najmä na ovplyvnenie menového kurzu a na zabezpečenie stability meny vo vzťahu k zahraničiu. **NEZAMESTNANOSŤ V SÚČASNEJ EKONOMIKE:** Zamestnaní ľudia, ktorí vykonávajú akúkoľvek platenú prácu, ale aj tí, ktorí majú prácu, nepracujú však pre chorobu, štrajk alebo dovolenku. **Nezamestnaní** – ide o ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, ale aktívne hľadajú prácu, alebo sa chcú vrátiť do práce. Aby bol niekto považovaný za nezamestnaného, musí byť zaregistrovaný v **sprostredkovateľniach** práce. Zamestnaní a nezamestnaní tvoria pracovnú **silu**. **Všetci ostatní** (mimopracovná sila), ktorí nie sú súčasťou pracovnej sily. Ide teda o tú časť dospelého obyvateľstva, ktorá navštevuje školu, vedie domácnosť, nemôže pracovať pre chorobu – je v invalidnom dôchádzaní, alebo jednoducho vôbec prácu nehľadá. **MIERA NEZAMESTNANOSTI:** V trhovej ekonomike je teda obvyklý stav, keď časť súboru pracovnej sily nemá zodpovedajúce zamestnanie, a táto časť je nezamestnaná. Rozsah tohto javu sa meria pomocou ukazovateľa nazvaného **miera nezamestnanosti**: $u(\%) = \frac{U}{L} \times 100$; kde: u je miera nezamestnanosti, U – počet nezamestnaných, L – počet pracovnej sily (práceschopné obyvateľstvo). **Pracovná sila** je definovaná ako súčet všetkých zamestnaných (E) a všetkých nezamestnaných (U), t. j.: $L = E + U$. **RÔZNE FORMY NEZAMESTNANOSTI: Frikčná, štruktúrna a cyklická nezamestnanosť:** **FRIKČNÁ NEZAMESTNANOSŤ** vzniká ako dôsledok pohybu ľudí medzi regiónmi, pracovnými miestami alebo rôznymi etapami životného cyklu. **ŠTRUKTÚRNA NEZAMESTNANOSŤ** vzniká vtedy, keď existuje nesúlad medzi ponukou pracovníkov a dopytom po nich. Takýto nesúlad môže vzniknúť preto, že dopyt po určitom druhu práce rastie, kým dopyt po inom druhu práce klesá a ponuka sa neprispôbi dostatočne rýchlo. Často preto nastáva nerovnováha v sektoroch alebo regiónoch, pretože niektoré sektory rastú, iné upadajú. V podmienkach novej ekonomiky sa vplyvom spružnenia

trhu práce štruktúr. nezamest. zniž. **CYKlickÁ NEZAMESTNANOSŤ** sa vyskyt. vtedy, keď celk. dopyt po pracovníkoch je nízky (teda nielen dopyt po pracovníkoch v určitých sektoroch a regiónoch) Keď celkové výdavky a output klesajú, rastie nezamestn. v celej ekonomike. Tento rast nezamestnanosti v každej oblasti je signálom, že rastúca nezamestnanosť je prevažne cyklická. Cyklic. nezamest. vzniká vtedy, keď zamestnanosť klesá v dôsledku nedostatočného agregátneho dopytu. **PRIRODZENÁ MIERA NEZAMESTNANOSTI**: je taká miera, pri kt. sú trhy práce a výrobkov v rovnováhe. To znamená, že je to taká úroveň dobrovoľnej nezamestnanosti, pri kt. sú sily pôsobiace na rast a pokles cenovej a mzdovej inflácie v rovnováhe. Pri prirodzenej miere nezamestnanosti je inflácia stabilná a nemá tendenciu ani sa zrýchľovať, ani spomaľovať. Pri riešení problému predchádzania vysokej miere inflácie je prirodzená miera nezamestn. najnižšia úroveň, kt. možno udržať. Predst. najvyššiu dosiahnutel. úroveň zamestnanosti a zodpovedá potenciálnemu produktu. Prirodzená miera nezamestn. $\neq 0$ - aj v ekonomike s vysokou zamestnanosťou je urč. počet ľudí bez zamestnania. Je *úzko spojená s procesom inflácie*. Predstavuje najniž. mieru nezamest., kt. krajina môže mať bez riskovania neprijateľnej akcelerácie inflácie. Prirodz. miera je, obrazne povedané, zlatým stredom medzi príliš vysokou a príliš nízkou mierou nezamest. Je to úroveň, pri kt. inflácia ani nerastie v dôsledku nadbytočného dopytu, ani neklesá v dôsledku nadbytoč. ponuky, pod kt. tlaky na trhoch práce a výrobkov vedú k stále rýchlejšiemu rastu miezd a cien. Významnou implikáciou vyplývajúcou z novej ekonomiky je znižovanie hodnôt. **NEZAMESTNANOSŤ V SÚČASNEJ EKONOMIKE**: ukazovateľ a NAIRU. Ukazovateľ NAIRU (*non accelerating inflation rate of unemployment* - miera nezamestnanosti nezrýchľujúca infláciu) indikuje rovnovážnu mieru nezamestnanosti, kt. sa dosahuje pri stabilnej inflácii. Nízke a klesajúce hodnoty NAIRU v podm. novej ekonomiky naznačujú, že stabilnú či klesajúcu infláciu možno dosiahnuť bez toho, aby sa zvyšovala miera nezamest. Platí to však aj opačne, nezamestn. možno znižovať bez výrazných inflač. tlakov. Ukazuje sa, že príč. tohto javu nie je len spružnenie trhu práce, ale aj kombinácia zmien vo fungovaní nielen trhu práce, ale aj trhu tovarov a služieb. Na trhu práce sa prejavujú tieto faktory: zhoršuje sa rokovacia pozícia odborov v kolektívnych vyjednávaniach; pre jednotlivcov sa zvyš. ich osobné náklady spojené s nezamestnanosťou; znižujú sa relatívne príspevky v nezamestnanosti; znižujú sa nemzdové náklady práce. Zamestnanci sú menej úspešní pri vymáhaní vyšších miezd, čím sa zniž. nebezpečenstvo mzdovo založených inflačných tlakov. Ukazovateľ NAIRU sa znižuje vplyvom pôsob. zmien na trhu tovarov a služieb. Tieto zmeny sa týkajú zvyšovania globálnej konkurencie, čo tiež znižuje inflač. tlaky pri akejkoľvek miere nezamestnanosti. K tomu prispieva aj demono-polizácia a deregulácia sieťových odvetví (napr. telekomunikácií) alebo ich privatizácia. Empirické údaje naznačujú, že uvedené súvislosti sa prejavujú od deväťdesiatych rokov 20. st. v ekonomike USA, prípadne Veľkej Británie a Írska. V ďalších európsk. krajinách a Japonsku sa prejavujú len v obmedzenej miere. Pretože vývoj inflácie významne ovplyvňuje hosp. politiku, prirodzená miera nezamestnanosti je najnižšou mierou nezamestnanosti, kt. sa dá trvalo udržať. Nezamestnanosť je vážny economic., sociálny a politický problém. Vlády sa preto snažia o to, aby miera nezamestnanosti bola, pokiaľ možno, čo najnižšia. Toto úsilie sa niekedy nazýva aj politika plnej zamestnanosti (J.M. Keynes), kt. sa rozumie nezamest. na úrovni prirodz. miery nezamestnanosti. Vládne opatrenia sú preto zamerané na to, aby v ekonomike neexist. prevaha ponuky nad dopytom na trhu práce. Tieto opatrenia môžu byť zamerané

buď na zvýšenie dopytu po práci, alebo na zníženie ponuky práce. Vedome si preto nekladú za cieľ dosiahnuť mieru využitia ekonomiky nad potenciálnym HDP, alebo nezamestnanosť pod prirodzenou mierou. Malo by to za následok rast inflácie.

Percentuálne vyjadrenie plnej zamestnanosti nieje konštantné, pre každú ekonomiku je to **Špecifická** hodnota. V literatúre sa stretávame s rôznym percentom vyjadrenia plnej nezamestnanosti - obvykle v rozpätí od 3 do 12 % nezamest. **Percento prirodzenej miery nezamestnanosti má tendenciu k rastu** v závislosti od rozdielu medzi počtom nezamestnaných a počtom voľných pracovných miest. Príčinami tohto vývoja sú **demografické zmeny**, vládna politika a štruktúrne zmeny. **PODSTATA A DRUHY INFLÁCIE; VYMEDZENIE INFLÁCIE, JEJ PODSTATA A MERANIE: INFLÁCIA**

sa prejavuje dlhodobým **rastom cenovej hladiny** tovarov a služieb, prípadne trvalým znižovaním kúpnej sily peňazí jednotiek. Inflácia znižuje množstvá tovarov a služieb, ktoré si môžeme kúpiť za peňažnú jednotku, je to proces vyvolaný poruchami v mikroek. a makroekonomic. rovnováhe, v peňažnej sfére, ale aj vo sfére reálnej ekonomiky. Trhové ceny sa v priebehu sledov. obd. menia, ale ich pohyb nemusí byť, a ani nie je, pri rôznych tovaroch rovnaký. Z makroekonomic. hľad. je dôležité, aké sú celkové zmeny cien. Celkovú úroveň cien tovarov a služieb, ktoré sa v národnom hosp. predávajú a nakupujú, označujeme pojmom **CENOVÁ HLADINA**. Potom hovoríme o vzostupoch cien jedných tovarov, ktoré sú kompenzované cenami druhých tovarov, alebo, že cenová hladina vykazuje vzostup, prípadne pokles. *Inflácia je vzrast celkovej cenovej hladiny*, a nie jednotlivých cien. S infláciou úzko súvisia ďalšie pojmy, a to sú dezinflácia a deflácia. **DEZINFLÁCIA** znamená pokles mier ¹ inflácie, resp. snahu ukončiť infláciu, kt. by sa nemala privodiť deflácia. Ide napr. o pozastavenie príčin, kt. vyvolali dodatoč. rast kúpnej sily ekonomic. subjektov a vyvolali infláciu. Dezinflácia neznamená pokles cenovej hladiny, ale situáciu, keď cenová hladina rastie pomalším tempom (t. j. ak inflácia v roku $t=13\%$ a v roku $t+1=10\%$, hovoríme o dezinflácii o 3%). Ak celk. cenová hladina poklesla, hovoríme o **DEFLÁCII**. Ide o znižovanie celkovej cenovej hladiny. Najčastejšie sa deflácia vyjadruje ako opak inflácie, kt. vzniká, keď celková cenová hladina klesá. Deflácia neznamená vyjadrenie určitého stavu, ale súbor opatrení, ktorými sa dosahuje znižovanie celkovej cenovej hladiny a na rozdiel od inflácie ju môžeme označiť ako určitú politiku. Neznamená návrat k pôvodnému stavu, ale znamená nabaliť k negatívam, kt. boli spôsob. infláciou nové, ďalšie problémy. **2 DRUHY INFLÁCIE:** Inflácia má viacero konkrétnych príčin všeobecného i špecifického charakteru, na základe ktorých rozlišujeme rôzne druhy inflácie. Podstatnou črtou inflácie je skutočnosť, že jej zdroj nieje len v nadmernom dopyte v porovnaní s ponukou, ale aj v *ceno-tvorbe*, (napr. cenové šoky v sedemdesiatych rokoch 20. storočia) na strane ponuky. Z uvedeného vyplývajú aj rôzne členenia inflácie: **Z KVANTITATÍVNEHO HLADISKA**, resp. rýchlosti, akou rastie cenová hladina, sa inflácia člení na: miernu, cválajúcu, hyperinfláciu; **Z HLADISKA PRÍČIN**, ktoré infláciu **vyvolávajú**, môže ísť o infláciu: dopytovú, nákladovú; **Z HLADISKA PROPORCIONALITY, TEMPORA RASTU CENOVEJ HLADINY**, resp. jej očakávania zo strany ekonomických subjektov, možno hovoriť o inflácii; proporcionálnej, neproporcionálnej, anticipovanej, neanticipovanej, inertnej; **Z HLADISKA VIDITEĽNOSTI**, resp. zjavnosti, sa inflácia člení na: otvorenú (zjavnú), skrytú, potlačenú (blokovanú). **DRUHY INFLÁCIE Z KVANTITATÍVNEHO HLADISKA (RÝCHLOSTI RASTU CENOVEJ HLADINY)**: jedným z kritérií, kt. pomáha rozlíšiť infláciu, je

kvantit.hľadisko, resp. **rýchlosť**, akou rastie celk.cenová hladina. Z tohto hladiska môže ísť o infláciu: **MIERNU**, kt. je charakt. ako **jednociferné** ročné tempo rastu cenovej hladiny. Často sa označuje ako plazivá. Je pre ňu charakteristické, že tempo rastu cenovej hladiny neprekračuje tempo rastu výkonu ekonomiky. Rastie nielen nominálny, ale aj reálny produkt. Takáto inflácia je v rámci ekonomického systému akceptovateľná; **CVÁLAJÚCU** alebo galopujúcu, kt. znamená dvojciferné až trojciferné roč. tempo rastu cenovej hladiny, teda ceny rastú rýchlejšie oproti výkonu ekonomiky a spôsob. to veľké ťažkosti v peňaž. obeh. Jej dôsled. je kles. kúpna sila peňazí, čo sa prejavuje aj v správaní economic. subjektov. Rastie snaha skracovať držbu peňazí na minimum, t.j. obyvateľstvo si ponecháva len nevyhnutné množs. peňaž. prostriedkov, lebo tie majú len slabú schopnosť uchovávať hodnotu do budúcnosti. Takáto inflácia sa stáva súčasťou kalkulácií pri uzatváraní obchodných kontraktov; **HYPERÍNFLÁCIU**, kt. sa považuje za krajný, extrémny prípad. Je to stvor- a viacciferné tempo rastu cenovej hladiny a znamená rozpad peňažného systému a zrušenie hospodárskych väzieb. Cenová špirála sa rozvíja nezávisle od tempa rastu výroby. Peniaze sú znehodnotené, prestávajú plniť svoje funkcie (nie sú uchovávatelom hodnoty, z výmenných procesov sú vytlačané tovarovou výmenou) - Aj keď ide o **extrémny** prípad ho možno sledovať tak v minulosti, ako aj v súčasnosti. **INFLÁCIA Z HĽADISKA PRÍČIN VZNIKU: DOPYTOVÁ INFLÁCIA** (inflácia ťahaná dopytom) Dopytová inflácia súvisí s vznikom *dopytového inflačného impulzu* a z jeho **akomodácie** centrálnou bankou. Inflačný impulz vychádza z tlaku na zvýšenie niektorých zložiek agregátneho **výdavkov**, t.j. na výdavky na spotrebu, investície, na vládne **výdavky** a čistý export. To však ešte nemôže **vyvolať** infláciu. Ak centrálna banka nedovolí rast peňažnej zásoby, inflácia nenastane. Ak centrálna banka *ako-moduje inflačný impulz*, t.j. zvýši peňažnú zásobu, vzniká inflácia. **Agregátny** dopyt rýchlo rastie až nad **výrobný** potenciál ekonomiky a cenová hladina prudko vzrastá. Ide o postup od dopytu k inflácii. Proces, kt. obnovuje rovnováhu, vytvára predstavu, ako keby **agregátny** dopyt, "ťahal" ceny **agregátnej** ponuky. Preto takúto infláciu označujeme ako **dopytom ťahaná inflácia**. **NÁKLADOVÁ INFLÁCIA** (nákladmi tlačená inflácia) Na rozdiel od **dopytovej** inflácie môže byť nákladová inflácia **vyvolaná** aj za situácie, keď skutoč. produkt nedosahuje úroveň potenc. produktu. Spôsob. to zvýš. nákladov, resp. vznik nákladových šokov, a preto sa nazýva **nákladová inflácia**. Tento typ inflácie je vyvolaný **zvyšovaním** cien vstupov (materiálov, surovín, miezd a **pod.**), a to sú jej **inflačné impulzy**. Ide o **nákladmi tlačenu infláciu**. Nastáva vtedy, keď **neexistuje** nadmerný agregátny dopyt, kt. je spojený s inflačnou medzerou. **DRUHÝ INFLÁCIE Z HĽADISKA** **PROPORCIONALITY**: Jedným z dôlež. znakov a prejavov inflácie je, že má tendenciu pokračovať určitý čas nezmeneným tempom, a to aj za situácie, že už doznali efekty inflačných tlakov a nové ešte nepôsobia. Inflácia má **tendenciu k zotrvačnosti**, kt. je úzko spojená s pôsobením **inflačných očakávaní**. Ak si všet. economic. subjekty v priebehu času zvykli na pretrvávajúcu mieru inflácie, snažia sa brániť svoje economic. postavenie tým, že do všet. kontraktov zabudovávajú očakávanú mieru inflácie. Firmy sa snažia zvyšovať ceny svojich produktov takým tempom, kt. zodpovedá existujúcej miere inflácie. Tie isté opatrenia zavádzajú aj odbory a pracovníci pri podpís. kolektívnych dohôd. Takúto infláciu označujeme ako **očakávanú** alebo **internú**. **PROPORCIONÁLNA INFLÁCIA** znamená **situáciu**, keď absolútne rastie cenová hladina, ale vzájn. pomer cien sa nemení. Je to extrém. príklad, kt. v reálnom živote nenastáva. **NEPROPORCIONÁLNA INFLÁCIA** je taká, keď absolútne rastie cenová

hladina a zároveň sa menia aj pomery medzi **cenami jednotlivých** tovarov (ceny niektorých tovarov prudko rastú a iných rastú len mierne). Ak zároveň ide o **neanticipovanú infláciu**, t.j. neočakávanú, pretože inflačné zmeny sú zvyčajne neočakávané a uskutoč. sa v skokoch (ide o cenové šoky) potom aj dôsl. takejto inflácie sú pre ekonomiku horšie a sú spojené s vyššími nákladmi. **Cielenie inflácie**: predstavuje určitý spôsob riadenia menovej politiky, kde menová politika reaguje na priebežne zisťované rozdiely medzi prognózou vývoja inflácie a inflačným cieľom. Cielenu infláciu má len jeden jasne definovaný strednodobý a dlhodobý cieľ - **inflačný cieľ**. Z toho možno usudzovať, že cieľná inflácia znamená riziko väčšej nestability ostatných makroekonomických veličín. V prípade delenia inflácie možno očakávať riziko nadmernej reštrikcie z dvoch dôvodov. Po prvé, centrálna banka je pod spoločenským tlakom stanoviť inflačný. **ÚČINKY A DÔSLEDKY INFLÁCIE**: **Dôsledky inflácie ovplyvňujú** všet. sféry economic. života a vyvolávajú sociálne napätie. Inflač. rast cien stále prerozdeľuje dôchodky medzi jednotlivé skupiny obyvateľstva, čo má vplyv predovšet. na sociálne slabšie **vrstvy obyvateľstva**. Sú ovplyvňované nielen fixné dôch., ale aj mzdy a platy, lebo cenová hladina tovarov a služieb rastie rýchlejšie ako nominálne mzdy (cválajúca inflácia a hyperinflácia). Úzka je **spojitosť medzi infláciou, výrobou a ekonomickým rastom**. Rýchle tempo inflácie brzdí ekonomický rast a vedie k stagnácii výroby. Rast cien znižuje kúpyschopnosť spotrebiteľov, rast cien základ. život. potrieb (nájomné, potraviny a pod.) znižuje zdroje dôchodkov použiteľných na ostatné tovary a **mení štruktúru spotreby**. Inflácia má podstatný vplyv na zahraničnú ekonomickú rovnováhu. Rýchlejší rast cien v jednej krajine v porovnaní so zahraničím posilňuje tendencie k pasívnej platob. bilancii, lebo vývoz sa stáva (pri vyššej cenovej hladine doma) nevýhodný a klesá, zatiaľ čo dovoz narastá. Prevalha dovozu nad vývozom posilňuje prevahu ponuky nad dopytom. V závislosti od tejto nerovnováhy sa znižujú stimuly ekonomického rastu. Rôzna miera inflácie v jednotlivých krajinách je hlavnou príčinou toho, že pri absolút. poklese kúpnej sily jednotlivých mien nastávajú výkyvy menových kurzov. Menové kurzy s nižšou mierou inflácie rastú a naopak. Pohyblivé menové kurzy vznikli ako dôsledok tohto javu. Cválajúca inflácia nepriaznivo ovplyvňuje medzinárodný obchod, lebo stagnácia výroby vedie k obmedzovaniu vzáj. importov a brzdí sa rozvoj medzinárodnej delby práce, a tým aj ekonomický rast. Zároveň zapríčiňuje rast nezamestnanosti, pokles spotreby a zmenu štruktúry spotreby. Vyvol. sociál. problémy poklesom reálnej mzdy, znehodnocovaním úspor, starobných a iných fixných dôchodkov a pod. **INFLAČNÉ JAVY** môžu mať aj **stimulačné účinky**, ale len pri miernej a očakávanej inflácii, kt. pôsobí na rovnováhu a ekonomický rast pozitívne. Ak sa prekročí určitá hranica, narušuje sa celý mechanizmus fungovania ekonomiky a jej rast. Preto sa ekonomiky snažia infláciu udržať v prijateľných hraniciach. Inflácia má **prerozdeľovací efekt**: znamená, že jej dôsledok je dvojaký: **a)** postihovaní sú majitelia peňazí a veritelia, **b)** zvýhodnení sú majitelia tovaru a dlžníci. Z hľadiska rozdelenia inflácie na otvorenú, potlačenú a skrytú môžeme konštatovať, že otvorená inflácia je relatívne najmenším zlom (nehovoríme o hyperinflácii). Skrytá a potlačená sú podstatne horšie. Dôsledkami **otvorenej inflácie** sú: znehodnotenie informácie skrytej v cenách, znehodnotenie finančných aktív, zásah do rozdeľovacích procesov. Dôsledky **skrytej inflácie** sú rovnaké ako pri otvorenej inflácii, hlavným dôsledkom je však obrovská strata efektívnosti ekonomiky. Skrytá inflácia pôsobí na spotrebiteľa jednak priamo, znižuje jeho reálny príjem, a jednak nepriamo tým, že zvyšuje dôch. výrobcov a umožňuje im nehospodárnosť prenášať na spotrebiteľa. Pri potlačenej inflácii vo vzťahu k

spotrebiteľovi jediným efektom je zníženie blahobytu, neuspokojený dopyt a hľadanie náhradného riešenia. Vznikajú **vynútené** úspory, nákup iného dostatkového tovaru a pod. Vo vzťahu k výrobcovi ide o zložitejší problém. Ak sa naruší rovnováha na trhu medzi produktov alebo investičných statkov, narúša sa schopnosť výrobcov vyrábať a je ohrozený **celkový výrobný kolobeh**. **VPLYV MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU NA OTVORENÚ EKONOMIKU:** V uzavretej ekon., kt. nemá žiadne obchodné vzťahy s inými krajinami, nemožno tovary ani dovážať, ani vyvážať. Trh s textilom tvoria len predávajúci a kupujúci domácej ekonomiky. Ak ekonom. neobchoduje na svet. trhoch, prispôsobuje sa cena tak, aby sa domáca ponuka rovnala domácemu dopytu. Ak sa krajina rozhodne otvoriť svoje trhy, zmení svoju obch. politiku a vstúpi na svetové trhy, musí porovnať cenu svojich produktov s produktmi na svetových trhoch. Výsledok tohto porovnania určí, či krajina bude dovozcom alebo vývozcom na svetových trhoch. Svetová cena je cena urč. statku, kt. prevláda na svetovom trhu tohto produktu. Ak svetová cena tovaru je vyššia ako domáca cena, domáca krajina sa stane vývozcom tovarov, pretože domáci výrobc. budú mať záujem predávať svoj tovar za vyššie ceny, kt. môžu získať na svetových trhoch. A naopak, ak svetová cena tovaru je nižšia ako domáca cena, domáca ekonomika bude dovážať tovar, pretože spotrebiteľia budú radšej nakupovať tovar zo zahraničia za nižšiu cenu. Porovnaním svetovej a domácej ceny môžeme zistiť, či má krajina vo výrobe určitého tovaru komparatívnu výhodu, či je domáca krajina vo **výrobe** určitého produktu lepšia alebo horšia ako zvyšok sveta. **DOMÁCA CENA** odráža náklady obetovanej príležitosti (alternatívne náklady) na výrobu tovaru, pretože znamená, čoho sa spotrebiteľ musí vzdať, aby získal jednu jednotku tohto tovaru. Ak je domáca cena nízka, usudzujeme, že aj náklady na **výrobu** tohto tovaru sú v domácej krajine nízke, a teda domáca ekonomika má komparatívnu výhodu v porovnaní so **zvyškom** sveta. Naopak, ak domáca cena je vysoká, potom sú výrobné náklady zrejme vysoké, čo znamená, že komparatívna výhoda v produkcii **tovaru** patrí zahraničným krajinám. **PLATOBNÁ BILANCIA:** súhrnným výkazom transakcií obyvateľov a inštitúcií sídliacich v domácej ekonomike so zvyškom sveta počas urč. obd., v kt. sa zachytáva medzinár. pohyb tovarov, služieb, pohľadávok a záväzkov (kapitálu). Tento výkaz sa zvyčajne vedie v domácej mene, obvykle za rok, štvrťrok alebo mesiac. **ŠTRUKTÚRA PLATOBNEJ BILANCIE:** Platobná bilancia sa skladá z 3 účtov: bežný účet, finančný účet a kapitálový účet. **Bežný účet** zachytáva obchod s tovarmi a službami a transf. platby. Za služby sa považujú napr. dopravné služby, poplatky za poskytnutie práv, splácanie úrokov. Za transferové platby sa pokladajú poukázané peniaze, dary, podpory. **Obchodná bilancia bežného účtu** zaznamenáva iba obchod s tovarmi. Ak k obchodnej bilancii pripočítame obchody so službami a čisté transfery, dostávame bežný účet platobnej bilancie. Bežný účet je v prebytku vtedy, keď vývoz je vyšší než dovoz plus čisté transfery smerujúce k cudzincom (t.j. ak príjmy z obchodu s tovarom a službami a transfery prevyšujú platby z tohto účtu). Zákl. princ. medzinár. platieb je ten, že jednotlivci a firmy musia zaplatiť za to, čo nakupujú v zahraničí. Ak má krajina väčšie výdavky smerujúce do zahraničia než príjmy z predaja do zahraničia, vzniká **deficit bežného účtu**, kt. musí byť financovaný predajom aktív alebo požičiavaním zo zahraničia. Akýkoľvek deficit bežného účtu je nutné financovať rastúcim prílevom kapitálu. **Prebytok bežného účtu** sa môže riešiť 2 spôsobmi: využije sa na splácanie dlhov v zahraničnej mene a na nákup aktív v zahraničí, alebo centrálna banka nakupuje zahraničnú menu získanú súkromným sektorom a pripojí ju k svojim devízovým rezervám. **Kapitálový účet** zachytáva kapitálové

transfery, ako napr. odpustenie pohľadávok, prevod akcií, odpust. dlhov. Patria sem aj prevody nevýrob. nefinančných hmotných aktív a nehmotných práv, ako patenty, autorské práva a pod. **Finančný účet** vyjadruje vývoj pohľadávok a záväzkov rezidentov danej ekonomiky voči zahraničiu. **člení sa na: priame zahraničné investície**-t.j. podiel na základnom kap. podniku, kt. umožňuje efekt. vplyv na jeho riadenie. Môže ísť o nákup akcií, reálne investovanie, či **reinvestovanie** zahraničného zisku. Priami investori sledujú **dlhodobý** výnos aktív, a preto majú záujem riadiť vlastnú činnosť podniku; **portfóliové investície**-t.j. nákup obligácií zahraničných podnikov a **vlád** a nákup akcií (v prípade, že nie je splnený limit pre zaradenie do priam. zahranič. investícií). Portfólioví investori sa rozhodujú na zákl. strednodobej výnosnosti, kt. závisí od pohybov cien cenných **papierov** a pohybov menových kurzov; **ostatné investície**-t.j. krátkodobý a dlhodobý kapitál so splatnosťou do jedného roka, kt. zahŕňa vládne úver), súkromné dlhodobé obchodné **úvery**, niektoré **kapitálové** operácie centrálnych bánk (dlhodobé pôžičky centrálnej **banky**). **CHYBY A OMYLY** (štatistické odlišnosti)-ide o účtovné vyrovnávanie nesúladu medzi výsledkom bežného, kapitálového a finančného účtu na jednej strane a zmenou rezen^T na druhej strane. Tieto štatist. odlišnosti sú výsled. rozdielnej metodiky v rôznych krajinách, nelegálnych transakcií, nepresne evidovaných legálnych transakcií a pod. Táto položka umožňuje účtovnú rovnosť kreditných a debetných účtov. **Oficiálne medzinárodné rezervy** sú zahraničné aktíva, kt. sú v držbe centrálnej banky krajiny. Sú určené na vyrovnanie platobnej bilancie prostredníc. nákupu alebo predaja oficiál. rezervných aktív do krajín, s kt. má krajina pasívnu platobnú bilanciu. Centrál. banka kupuje alebo predáva medzinárodné rezervy na trhoch s aktívami s cieľom ovplyv. makroekon. podmienky v ekonomike. Tento typ oficiálnych transakcií sa nazýva **oficiálne intervencie** na devízovom trhu. Zapamätajme si, že všetky transakcie, kt. namenajú platby smerujúce do domácej ekonomiky, sa zaznamenávajú ako **kreditné položky**, kým všetky transakcie znamenajúce platby smerujúce mimo domácej ekonomiky (do zvyšku sveta) sa zaznamenávajú ako **debetné položky**. Na kapitálovom účte odlev kapitálu znamená debetnú položku a podobne kapitálový prílev znamená kreditnú položku. Všet. economic. transakcie, kt. zvyšujú dopyt po zahraničnej mene, sa ďalej prejavajú ako debetné položky a naopak, všet. transakcie, kt. zvyšujú ponuku zahranič. meny, sa prejavujú ako kreditné položky. Pripomeňme si, že vývoz tovarov a služieb vyvolá ponuku zahraničnej meny, a preto je kreditnou položkou, kým vývoz kapitálu (odlev kapitálu) je debetnou položkou. Analogicky dovoz tovarov a služieb zvyšuje dopyt po zahranič. devízach a je debetnou položkou, zatiaľ čo dovoz kapitálu (prílev kapitálu) je kreditnou položkou. Vývoj platobnej bilancie prostredníc. transakcií, kt. sa na nej zachytávajú, je jedným z významných faktorov, kt. určujú vývoj zadlženosti **domácich rezidentov**-subjektov (firmy, banky, vláda vrátane obcí a miest) voči zahraničiu. **Vonkajšia rovnováha** môže byť vyjad. prostredníctvom vyrovnaného čistého exportu a prostredníctvom vyrovnanej platobnej bilancie. **Prvý spôsob**, kt. berie do úvahy vplyv čistého exportu na agregátny dopyt a zamestnanosť, vníma vonkajšiu rovnováhu cez **vyrovnaný bežný účet** platobnej bilancie. Ak abstrahujeme od transferov a dôch., ide o dosiah. vyrovn. čistého exportu, to znamená $NX=0$. **Druhý spôsob**, preferovaný monetaristami, interpretuje vonkajšiu rovnováhu ako **vyrovnanú platobnú bilanciu** t.j. berie sa do úvahy nielen bežný účet, ale aj finanč. účet platobnej bilancie (abstrahujeme od kapitálového účtu a od chýb a omylov), pričom sa nemenia menové rezervy centrálnej banky. Pri tomto prístupe vonkaj. rovnováhu ovplyv. nielen medzinár. pohyb tovarov a služieb, ale aj medzinár. pohyb

kapitálu. Platobná bilancia je vyrovnaná vtedy, keď je súčasne vyrovnaný bežný aj finančný účet platobnej bilancie, alebo sa vzájomne vykompenzuje saldo bežného účtu a saldo finančného účtu platobnej bilancie.

MEDZINÁRODNÉ MENOVÉ SYSTÉMY V EURÓPE: Dôležitým prvkom stabilizácie medzinárodného prostredia a rozvoja medzinárodných ekonomických vzťahov je optimálna konštrukcia medzinárodného menového systému.

MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ SYSTÉM: súhrn pravidiel a opatrení spojených s pohybom peňazí medzi štátmi. Jeho úlohou je sprostredkovať platby medzi jednotlivými krajinami, a teda vyrovnávať platobné bilancie. Z dlhodobého hľadiska menový systém je faktorom, ktorý podporuje liberalizáciu medzinárodného pohybu tovarov, služieb a výrobných faktorov. Vo vývoji medzinárodnej spolupráce možno vymedziť určité etapy, medzi ktorými predelovými momentmi sú svetové vojnové konflikty, hospodárske krízy a zlomy v podmienkach ekonomických spolupráce krajín.

EURÓPSKY MENOVÝ SYSTÉM (EMS): predstavuje menovú zoskupinu, ktorá oficiálne začala svoju činnosť 13.3.1979. Jeho členmi sa stali všetky členské krajiny ES - Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Írsko, Luxembursko, Holandsko, Spolková republika Nemecko a Veľká Británia. V roku 1982 sa členom stalo Španielsko, v r. 1995 Rakúsko, Švédsko a Fínsko. Hlavným dôvodom vzniku EMS bola snaha zabrániť negatívnym vplyvom nestabilného amerického dolára na členské štáty ES. Cieľom bolo nastoliť pevné menové vzťahy medzi členskými krajinami ako nevyhnutnú podmienku prehlbenia ekonomických a menových integračných procesov. Európsky menový systém sa skladal z troch vzájomne prepojených prvkov.

MEDZINÁRODNÁ EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA A GLOBALIZÁCIA: VYMEDZENIE POJMU EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA: EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA: objektívny proces rozvoja hlbokých a stabilných vzájomných vzťahov a delby práce medzi národnými ekonomikami a vytváranie medzinárodných hospodárskych komplexov **v rámci skupiny štátov**. Ekonomická integrácia je **vyjadrením najvyššieho stupňa** internacionalizácie hospodárskeho života a prejavom medzinárodnej ekonomickej spolupráce. Pri objasňovaní podstaty integrácie a kvalitatívne nového stupňa internacionalizácie hospodárskeho života je potrebné vymedziť hranice predintegračné a integračné foriem ekonomickej spolupráce. Hranica je tam, kde výrobnotechnická, ekonomická a politickoprávna závislosť národných hospodárstiev prechádza do vzájomného preniknutia národných reprodukčných procesov. V predintegračných formách sa národné reprodukčné procesy len dotýkajú, v určitej miere sa navzájom ovplyvňujú, ale ekonomicke zostávajú úplne autonómnymi. Politické a ekonomické podmienky po 2. svetovej vojne výrazne posilnili internacionalizáciu hospodárskeho života. Reprodukčný proces jednej krajiny nadväzoval, zapájal sa a prenikal do reprodukčného procesu druhej krajiny. Tým sa vytváral mechanizmus obchodu, kapitálu, úverových, menových a ďalších medzinárodných ekonomických vzťahov. Vytvorený mechanizmus sa stále dotváral a prehľboval. Vznik a rozvoj integračných procesov je výsledkom prehlbenia delby práce, medzinárodnej špecializácie a kooperácie. Ekonomická integrácia sa vyznačuje univerzálnym charakterom medzinárodných ekonomických vzťahov medzi krajinami. Vytvárajú sa hlboké ekonomické vzťahy, uskutočňuje sa prestavba a vzájomné dopĺňanie ekonomickej štruktúry. Formujú sa regionálne hospodárske komplexy.

Regionálny hospodársky komplex: skupina krajín, ktorá ekonomicky za aktívneho pôsobenia politickoprávnej nadstavby sa vzájomne prispôsobujú a procesy, ktoré sa v nich uskutočňujú, sa vzájomne prelínajú a zrastajú.

EKONOMICKÁ INTEGRÁCIU CHARAKTERIZUJÚ TIETO ZNAKY: jej vznik je podmienený určitým stupňom ekonomického rozvoja a delby práce, medzinárodnej špecializácie a kooperácie; integrácia je charakterizovaná vzájomným prispôsobovaním sa jednotlivých od-

vetví, regiónov, krajín, formujú sa hlboké a pevné vzťahy, národné reprodukč. procesy vzájomne prenikajú, integračné procesy majú regionálny charakter, integrácia je regulovaný proces v tom zmysle, že vyžaduje vedomú činnosť subjektov (Štátov, hospodárskych združení, medzinár. inštitúcií) pri formovaní a regulovaní ekonomických vzťahov, integráciou sa dosahujú významné ekonomické efekty napr. zvýšenie **produktívnosti** výrobných faktorov, úspory z rozsahu, znižovanie nákladov, efektívnejšie využívanie prír. zdrojov, surovín a pod. Pochopenie charakteristiky, príčin a hybných síl rozvoja integrácie je základom pre odporúčanie opatrení v hospodárskej politike, kde dochádza ku koordinácii, harmonizácii až k vytváraniu spoločných hospodárskych politík. **FORMY EKONOMICKEJ INTEGRÁCIE:** Mikroekonomická integrácia tvorí základ integrač. procesov a uskutoč. sa na úrovni firiem. **Nadobúda tieto formy:** dohody o spolupráci a kooperácii; spoločné projekty firiem zamerané na rôzne sféry podnikateľskej činnosti; fúzie a organizač. formy, kt. umožňujú realizovať monopolnú výhodu; transnacionálne korporácie-firmy s nadnárodnou pôsobnosťou. Na makroúrovni sa uzatv. mnohostranné dohody medzi integrujúcimi sa ekonomikami. Nadobúdajú tieto formy: **PÁSMO VOLNÉHO OBCHODU**-rušia sa clá a kvantitatívne obmedzenia v obchode s tovarmi a službami. Voči nečlens. krajinám si jednotlivé krajiny ponechávajú vlastnú colnú tarifu. **COLNÁ ÚNIA**-okrem zrušenia colných a kvantitatívnych opatrení sa určuje spoločná colná tarifa voči nečlens. krajinám. V colnej únii sa člens. krajiny spájajú do jedného obchodnopolitického územia vo vzťahu k vonkajšiemu svetu. **SPOLOČNÝ TRH**-zrušenie obch. reštrikcií, ale aj rôznych obmedzení pohybu výrob. faktorov-volný pohyb kapitálu a pracovných síl. **HOSPODÁRSKA ÚNIA**-opatrenia ako pri spoločnom trhu, navyše zjednotenie alebo aspoň určitý stupeň harmonizácie hospodárs. politík, aby sa odstránila diskriminácia vznikajúca v dôsl. rozdielnosti týchto politík v jednotlivých krajinách. **MENOVÁ ÚNIA**-predpokladá spoloč. menu, kt. má odrážať economic. a nakoniec aj politickú jednotu 7. účastnených krajín. V rámci menovej únie sa prijímajú jednotné pravidlá peňažného obehu, spoloč. menová politika. Národné centráln. banky sa nahradia spoločnou centráln. bankou, vytvorí sa spoločný fond menových rezerva jednotná menová politika voči nečlenským krajinám a medzinárodným finančným inštitúciám. **DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE: V 1. etape** integrač. procesu sa zamerala pozornosť na zabezpeč. volného pohybu tovarov a služieb, kapitálu a pracovných síl, vyrovnávanie podm. konkurencie a vytv. spoloč. trhu. V šesťdesiatych rokoch 20. st. sa zaviedla spoloč. poľnohosp. politika, začali sa spoloč. programy v jadrových výskumoch, prijali sa pravidlá regulujúce podnikateľs. činnosť a migráciu pracovných síl. **Mechanizmus spoloč. poľnohosp. politiky je založený na troch princípoch:** jednotných cenách; prísnom protekcionizme v oblasti obchodu s poľnohosp. produktmi s tretími krajinami; financovaní prijatých opatrení zabezpeč. jednotnú úroveň nákupných cien a nákladov spojených so štruktúrnou prestavbou poľnohospodárstva EHS zo spoločného agrárneho fondu. Vytv. colnej únie bolo dosiahnuté k 1. júlu 1968. **V 2. etape** (sedemdesiate roky) sa ako cieľ na základe Wernerovho plánu stanovil prechod k hosp. a menovej únii. Prax ukázala, že úspešný postup k hosp. únii si vyžiadal súčasné následné kroky k vytváraniu menovej únie. Výsledkom snáh o zjednotenie menovej politiky bolo vytvorenie **Európs. menového systému a Európskej menovej únie**. V roku 1985 Komisia spoločenstva formulovala ekonom. program známy pod názvom **Biela kniha** o dovŕšení jednotného trhu. Slovensko v roku 1993 podpísalo Európsku dohodu o pridružení

k Európskemu spoločenstvu. Plnenie asociačnej dohody umožnilo Slovensku stať sa 1. mája 2004 členskou krajinou Európskej únie. **SLOVENSKO A EURÓPSKA ÚNIA**: SR má vstupom do Európskej únie pred sebou povinnosti súvisiace s naplnením nominálnych konvergenčných kritérií podmieňujúcich vstup do hosp. a menovej únie. Na zákl. zmluvy o ES z tohto členstva vyplýva pre SR záväzok realizovať hosp. politiku v koordinácii s ostatnými členskými štátmi so zameraním na spoločné ciele. Súčasťou hosp. politiky, ako aj ďalších aktivít členskej krajiny EÚ, by malo byť aj prijatie jednotnej meny euro, a teda podieľať sa na budovaní hospodárskej a menovej únie. SR ako členská krajina EÚ sa zúčastní na tretej fáze hosp. a menovej únie, pričom získala štatút členskej krajiny s dočasnou výnimkou na zavedenie eura, tak v tejto fáze nebude členom **eurozóny**. Pred zavedením eura musí byť SR podľa platnej európskej legislatívy členom EÚ a musí plniť maastrichtské konvergenčné kritériá vrátane zlučiteľnosti právnych predpisov v oblasti hosp. a menovej únie. Medzi uvedené kritériá patrí **kritérium hrubého verejného dlhu, verejného deficitu, kritérium cenovej stability, kritérium dlhodobých úrokových sadzieb, kritérium stability kurzu meny a účasti v Európskom mechanizme výmenných kurzov (ERM II)**. V súvislosti s menovou integráciou je potrebné rozhodnúť o načasovaní vstupu SR do ERM II. SR predpokladá účasť v ERM II a tento zámer je oficiálnou stratégiou NBS v oblasti menovej integrácie. Menová politika v strednodobom horizonte bude zameraná na plnenie nielen maastrichtských kritérií, ale aj na plnenie reálnej konvergenencie. Naša účasť v hosp. a menovej únii je podmienená tým, že musíme byť minimálne 2 roky súčasťou ERM II. To znamená, že kurz koruny oproti euru by sa v priebehu dvoch rokov nemal od stanovenej úrovne odchýliť viac ako 15 % smerom hore alebo dole. Do tohto mechanizmu výmenných kurzov by sme mali vstúpiť do roku 2006.